

Justitieutskottets betänkande

1987/88:21

om ändringar i rättshjälpslagen m.m.
(prop. 1987/88:73 jämte motioner)

JuU
1987/88:21

Sammanfattning

I detta betänkande behandlar utskottet ett förslag av regeringen om ändringar i rättshjälpslagstiftningen. Förslaget innebär bl.a. sänkta avgifter för den enskilde och ökade möjligheter till allmän rättshjälp genom att en inkomstnivå höjs. Samtidigt föreslås vissa begränsningar i rätten till allmän rättshjälp i bl.a. skadeståndsärenden. Utskottet godtar förslaget men föreslår på en punkt ett tillkännagivande till regeringen om att rättshjälps- och rådgivningsavgifterna inte får bli högre än i dag för personer med låga inkomster.

Samtidigt med regeringsförslaget behandlar utskottet ett tjugotal motionsyrkanden i olika rättshjälpsfrågor, bl.a. om rättshjälp i miljömål och utlänningsärenden och om förordnande av offentlig försvarare.

Till betänkandet har fogats åtta reservationer, fyra (m, fp, c), två (m) och två (fp).

En innehållsförteckning finns sist i betänkandet.

Propositionen m.m.

I proposition 1987/88:73 har regeringen (justitiedepartementet) föreslagit riksdagen att anta vid propositionen fogade förslag till

1. lag om ändring i rättshjälpslagen (1972:429),
2. lag om ändring i rättegångsbalken.

Förslagen har granskats av lagrådet.

Propositionens huvudsakliga innehåll redovisas på s. 24.

I samband med propositionen behandlas *dels* yrkanden i de med anledning av propositionen väckta motionerna 1987/88:Ju11 av Allan Ekström (m), 1987/88:Ju12 av Ewy Möller (m), 1987/88:Ju13 av Lars Werner m. fl. (vpk), 1987/88:Ju14 av Margarcta Palmqvist m. fl. (s) och 1987/88:Ju15 av Ingbritt Irhammar m. fl. (c), *dels* yrkanden i de under den allmänna motionstiden i år väckta motionerna 1987/88:Ju703 av Karl-Göran Biörsmark (fp), 1987/88:Ju704 av Bengt Westerberg m. fl. (fp), 1987/88:Ju705 av Alf Svensson (c), 1987/88:Ju710 av Torgny Larsson (s), 1987/88:Ju712 av Filip Fridolfsson (m), 1987/88:Ju717 av Kjell-Arne Welin och Siw Persson (fp), 1987/88:Ju718 av Bengt Westerberg m. fl. (fp), 1987/88:Ju720 av Lars Ahlmark (m) och 1987/88:Ju721 av Siri Häggmark (m). – Motionsyrkandena redovisas på s. 20–21.

De vid propositionen fogade lagförslagen har följande lydelse.

Lag om ändring i rättshjälpslagen (1972:429)

Härigenom föreskrivs i fråga om rättshjälpslagen (1972:429)¹

dels att 5 b, 6, 8–13, 14 a, 15, 19–22, 24, 25, 27, 30–32, 34, 36, 41, 43, 44, 47, 49 och 49 a §§ skall ha följande lydelse,

dels att det i lagen skall införas två nya paragrafer, 31 a och 49 c §§, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Med domstol förstås i denna lag allmän domstol, allmän förvaltningsdomstol, bostadsdomstolen, försäkringsöverdomstolen, försäkringsrätt, *marknadsdomstolen*, *patentbesvärsrätten* och arbetsdomstolen. Vad i lagen sägs om domstol skall även gälla arrendenämnd, hyresnämnd och *statens va-nämnd*.

*Föreslagen lydelse*5 b §²

Med domstol förstås i denna lag allmän domstol, allmän förvaltningsdomstol, bostadsdomstolen, försäkringsöverdomstolen, försäkringsrätt och arbetsdomstolen. Vad i lagen sägs om domstol skall även gälla arrendenämnd och hyresnämnd.

6 §

Allmän rättshjälp beviljas fysisk person i rättslig angelägenhet, om han behöver sådant bistånd och hans beräknade årsinkomst ej överstiger *ett hundra tiotusen kronor*.

Allmän rättshjälp beviljas fysisk person i rättslig angelägenhet, om han behöver sådant bistånd och hans beräknade årsinkomst ej överstiger *ett belopp som motsvarar sju gånger det basbelopp enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring som gällde året innan rättshjälp begärs*.

Bidrar den rättssökande i väsentlig omfattning till någon annans underhåll, ökas beloppet enligt första stycket *med niotusen kronor* för var och en till vilkens underhåll han på detta sätt bidrar.

Bidrar den rättssökande till underhållet av *make, tidigare make, sambo eller eget barn*, ökas beloppet enligt första stycket för var och en till vilkens underhåll han på detta sätt bidrar *med ett belopp som motsvarar hälften av det basbelopp som anges i första stycket. Med eget barn jämställs härvid annan barn som den rättssökande är underhållsskyldig mot enligt 7 kap. 5 § föräldrabalken*.

Är den rättssökandes betalningsförmåga väsentligt ökad på grund av förmögenhetsinnehav eller annan särskild omständighet eller väsentligt nedsatt på grund av skuldsättning eller annan särskild om-

Är den rättssökandes betalningsförmåga väsentligt ökad på grund av förmögenhetsinnehav eller annan särskild omständighet eller väsentligt nedsatt på grund av skuldsättning eller annan särskild om-

¹ Lagen omtryckt 1983:487.

² Senaste lydelse 1986:657.

ständighet, skall den beräknade årsinkomsten jämkas *på det sätt* att skäligt belopp *tillägges* eller *från-drages*.

ständighet, skall den beräknade årsinkomsten jämkas *genom* att skäligt belopp *läggs till* eller *dras från*.

Regeringen eller, efter regeringens bemyndigande, domstolsverket meddelar närmare föreskrifter för beräkning av den rättssökandes ekonomiska förhållanden.

8 §³

Allmän rättshjälp får ej beviljas

1. i angelägenhet som skall prövas eller på annat sätt behandlas utom riket, om ej den rättssökande är bosatt här och särskilda skäl föreligger för rättshjälp.

2. utlänningar som varken är eller tidigare varit bosatta här, om det inte finns särskilda skäl för rättshjälp.

3. näringsidkare i angelägenhet som uppkommit i hans näringsverksamhet, om *ej* skäl föreligger för rättshjälp med hänsyn till verksamhetens art och begränsade omfattning, hans ekonomiska och personliga förhållanden *eller* omständigheterna i övrigt,

3. *den som är eller har varit* näringsidkare i angelägenhet som *har* uppkommit i hans näringsverksamhet, om *det inte finns* skäl för rättshjälp med hänsyn till verksamhetens art och begränsade omfattning, hans ekonomiska och personliga förhållanden *och* omständigheterna i övrigt.

4. i fråga om anspråk som överlåtits till den rättssökande, om överlåtelsen kan antagas ha ägt rum i syfte att åstadkomma fördel vid prövning av begäran om rättshjälp.

5. för upprättande av självdeklaration,

6. för upprättande av äktenskapsförord, testamente eller gåvohandling,

7. i angelägenhet rörande bodelning, om *det inte med hänsyn till boets beskaffenhet och makarnas eller sambornas personliga förhållanden finns särskilda skäl för rättshjälp*,

7. om frågan om rättshjälp kan anstå till dess en annan rättslig angelägenhet, vari anspråket stöder sig på väsentligen likartad grund, har avgjorts slutligt,

8. om frågan om rättshjälp kan anstå till dess en annan rättslig angelägenhet, vari anspråket stöder sig på väsentligen likartad grund, har avgjorts slutligt.

8. ägaren av en fastighet eller en byggnad i angelägenhet som avser fastigheten eller byggnaden, om han har eller borde ha haft rättsskyddsförsäkring eller något annat liknande rättsskydd som omfattar angelägenheten.

9. ägaren *eller tidigare ägare* av en fastighet eller en byggnad i angelägenhet som avser fastigheten eller byggnaden, om han har eller borde ha haft rättsskyddsförsäkring eller något annat liknande rättsskydd som omfattar angelägenheten.

³ Senaste lydelse 1987:806.

10. i angelägenhet rörande trafikskadeersättning enligt trafikskadelagen (1975:1410) eller rörande skadestånd som kan betalas från en föreliggande ansvarsförsäkring; dock får rättshjälp beviljas den skadelidande om angelägenheten är anhängig vid domstol eller rör enbart annan skada än personskada.

9. den som ej har befogat intresse av att få sin sak behandlad.

11. den som ej har befogat intresse av att få sin sak behandlad.

I fråga om visst slag av ärenden som är talrikt förekommande och normalt av enkel beskaffenhet kan regeringen förordna att allmän rättshjälp ej skall beviljas.

Under förutsättning av ömsesidighet kan regeringen förordna att medborgare i en viss främmande stat och den som, utan att vara medborgare i den staten, är bosatt där skall vara likställd med svensk medborgare i fråga om allmän rättshjälp.

9 §⁴

Vid allmän rättshjälp betalar staten kostnaderna i den rättsliga angelägenhet som rättshjälpen avser.

Såsom kostnad för rättshjälpen anses den rättssökandes kostnad för

1. biträde som varit behövt för tillvaratagande av den rättssökandes rätt,

2. bevisning vid allmän domstol, bostadsdomstolen, marknadsdomstolen eller arbetsdomstolen samt nödvändig utredning i angelägenhet, som kan komma under sådan domstols prövning eller som skall prövas av skiljemän,

3. utredning i angelägenhet som skall prövas av förvaltningsdomstol eller förvaltningsmyndighet om utredningen är skäligen påkallad för tillvaratagande av den rättssökandes rätt och ej kan erhållas genom myndigheten,

4. resa och uppehälle för den rättssökande eller hans ställföreträdare och för vårdare eller annan, som måste anlitas i samband med inställelse inför domstol eller annan myndighet, om personlig inställelse ålagts, eller i samband med inställelse för sådan blodundersökning eller annan undersökning rörande ärftliga egenskaper som avses i lagen (1958:642) om blodundersökning m. m. vid utredning av faderskap eller läkarundersökning enligt 21 kap. 11 § föräldrabalken,

5. ansökningsavgift enligt förordningen (1987:452) om avgifter vid de allmänna domstolarna samt särskild avgift som skall betalas enligt förordningen (1981:1185) om utsokningsavgifter,

6. vad som av allmänna medel utgått i ersättning enligt 4 eller 5 § lagen (1958:642) om blodundersökning m. m. vid utredning av faderskap eller enligt föreskrift i rättegångsbalken eller 3 § första stycket nämnda lag för bevisning som rätten självantagit föranstaltat om,

7. bodelningsförrättare som har förordnats av domstol att verkställa bodelning med anledning av äktenskapsskillnad eller att verkställa sådan

⁴ Senaste lydelse 1987: 749.

bodelning mellan sambor som förrättas av annan anledning än att den ena sambon har avlidit,

8. medling enligt 42 kap. 17 § rättegångsbalken.

Såsom kostnad för bevisning enligt andra stycket 2 anses ej den rättssökandes kostnad för sådan blodundersökning eller annan undersökning rörande ärfiliga egenskaper som avses i lagen (1958:642) om blodundersökning m.m. vid utredning av faderskap.

9 a §⁵

Den som har beviljats allmän rättshjälp är i målet eller ärendet befriad från expeditionsavgifter enligt förordningen (1987:452) om avgifter vid de allmänna domstolarna och för avgifter enligt expeditions-kungörelsens (1964:618) avgiftslista, avdelning I samt avdelning II under rubriken Utsökning m.m. Avgiftsfriheten gäller endast i den mån den begärda handlingen är erforderlig för den rättssökande. Avgiftsfriheten gäller inte i fråga om handling som utfärdas endast på särskild begäran, om inte handlingen begärs innan avgörandet i huvudsaken har vunnit laga kraft.

Den som har beviljats allmän rättshjälp är i målet eller ärendet befriad från expeditionsavgifter enligt förordningen (1987:452) om avgifter vid de allmänna domstolarna och för avgifter enligt expeditions-kungörelsens (1964:618) avgiftslista, avdelning I samt avdelning II under rubriken Utsökning m.m. *Detsamma gäller i fråga om avgift för mantalsskrivningsbevis.*

Avgiftsfriheten gäller endast i den mån den begärda handlingen är erforderlig för den rättssökande. Avgiftsfriheten gäller inte i fråga om handling som utfärdas endast på särskild begäran, om inte handlingen begärs innan avgörandet i huvudsaken har vunnit laga kraft.

Den som beviljats allmän rättshjälp i angelägenhet som lett till verkställbart avgörande, ansvarar inte för grundavgift och försäljningsavgift enligt förordningen (1981:1185) om utsökningsavgifter. Detsamma gäller den som har beviljats allmän rättshjälp i ett mål om verkställighet.

Kostnader för kungörelse i mål eller ärende vid allmän domstol, bostadsdomstolen, arbetsdomstolen eller krigsrätt skall, såvitt de belastar den som beviljats allmän rättshjälp, utgå av allmänna medel.

Kostnader för kungörelse i mål eller ärende vid allmän domstol, bostadsdomstolen eller arbetsdomstolen skall, såvitt de belastar den som beviljats allmän rättshjälp, utgå av allmänna medel.

10 §⁶

Skall den som beviljats allmän rättshjälp ställa säkerhet för att få till stånd kvarstad eller annan lik-

Reglerna i rättegångsbalken och konkurslagen (1987:672) om skyldighet att ställa säkerhet för att få

⁵ Senaste lydelse 1987:450.

⁶ Senaste lydelse 1987:682.

nande åtgärd enligt rättegångsbalken eller konkurslagen (1987:672), får rättshjälpsnämnden utfärda ansvarsförbindelse på statens vägnar.

till stånd kvarstad eller annan liknande åtgärd gäller inte i fråga om den som beviljats allmän rättshjälp. I sådana fall svarar staten för den skada som kan tillfogas motparten genom åtgärden.

Första stycket äger motsvarande tillämpning i fråga om verkställighet enligt 3 kap. 8 eller 9 § utsökningsbalken, om allmän rättshjälp beviljats i verkställighetsärendet.

Föranleder ansvarsförbindelsen utgift för staten, anses utgiften som kostnad för rättshjälpen.

Föranleder statens ansvar enligt denna paragraf utgift för staten, anses utgiften som kostnad för rättshjälpen.

11 §

Den rättssökande skall bidra till de kostnader för allmän rättshjälp som avses i 9 och 10 §§ genom att betala rättshjälpsavgift och tilläggsavgift enligt vad som sägs i 12–15 §§.

Regeringen eller, efter regeringens bemyndigande, domstolsverket meddelar närmare föreskrifter för beräkning av maximibelopp för rättshjälpsavgift.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer fastställer grundbelopp för rättshjälpsavgiften och meddelar närmare föreskrifter för beräkning av det belopp vartill rättshjälpsavgiften högst kan uppgå (maximibeloppet).

12 §

Överstiger ej den rättssökandes beräknade årsinkomst trettiofemtusen kronor, utgör maximibeloppet för rättshjälpsavgiften trehundra-femtio kronor. Maximibeloppet får sättas ned om det finns särskilda skäl. Beloppet får dock inte understiga etthundrasjuttiofem kronor, om det inte är uppenbart att den rättssökande saknar möjlighet att betala en så stor avgift.

Är inkomsten högre än som anges i första stycket, utgör maximibeloppet för rättshjälpsavgiften den avgift som utgår enligt första stycket ökad med

fyra procent av den del av inkomsten som överstiger trettiofemtusen men ej sextiotusen kronor,

sex procent av den del av inkomsten som överstiger sextiotusen men ej sjuttiofemtusen kronor,

tio procent av den del av inkomsten som överstiger sjuttiofemtusen men ej nittiotusen kronor,

Överstiger ej den rättssökandes beräknade årsinkomst ett belopp som motsvarar två gånger det basbelopp som anges i 6 § första stycket, utgör maximibeloppet för rättshjälpsavgiften grundbeloppet. Maximibeloppet får sättas ned om det finns särskilda skäl.

Är inkomsten högre än som anges i första stycket, utgör maximibeloppet för rättshjälpsavgiften grundbeloppet ökat med

två procent av den del av inkomsten som överstiger två men ej tre gånger basbeloppet,

fyra procent av den del av inkomsten som överstiger tre men ej fyra gånger basbeloppet,

sex procent av den del av inkomsten som överstiger fyra men ej fem gånger basbeloppet,

femton procent av den del av inkomsten som överstiger nittiotusen men ej etthundrafemtusen kronor.

tjugo procent av den del av inkomsten som överstiger etthundrafemtusen kronor.

Vid tillämpning av andra stycket iakttas att inkomsten avrundas till närmast lägre tusental kronor.

åtta procent av den del av inkomsten som överstiger fem men ej sex gånger basbeloppet,

tolv procent av den del av inkomsten som överstiger sex gånger basbeloppet.

Vid tillämpning av andra stycket iakttas att inkomsten avrundas till närmast lägre tusental kronor och maximibeloppet för rättshjälpsavgiften till närmast lägre tiotal kronor.

13 §

Bidrar den rättssökande i väsentlig omfattning till någon annans underhåll, skall inkomstgränserna enligt 12 § första och andra styckena höjas med niotusen kronor för var och en till vilkens underhåll han sålunda bidrar.

Bidrar den rättssökande till underhållet av make, tidigare make, sambo eller eget barn, skall inkomstgränserna enligt 12 § första och andra styckena för var och en till vilkens underhåll han sålunda bidrar höjas med ett belopp som motsvarar hälften av det basbelopp som anges i 6 § första stycket. Med eget barn jämställs härvid annans barn som den rättssökande är underhållsskyldig mot enligt 7 kap. 5 § föräldrabalken.

Är den rättssökandes betalningsförmåga väsentligt ökad på grund av förmögenhetsinnehav eller annan särskild omständighet eller väsentligt nedsatt på grund av skuldsättning eller annan särskild omständighet, skall den beräknade årsinkomsten jämkas på det sätt att skäligt belopp tillägges eller frändrages.

14 a §

Om den ersättning som skall tillerkännas biträde för arbete enligt 22 § överstiger tretusen kronor, skall den rättssökande utöver rättshjälpsavgiften betala en tilläggsavgift om tio procent av den del av ersättningen som överstiger tretusen kronor, dock högst ett belopp som uppgår till fem gånger maximibeloppet. Det belopp som skall betalas avrundas till närmast lägre tiotal kronor.

Om den ersättning som skall tillerkännas biträde för arbete enligt 22 § överstiger ett belopp som motsvarar en femtedel av det basbelopp som anges i 6 § första stycket eller rättshjälpsavgiften, om denna är högre än det beloppet, skall den rättssökande utöver rättshjälpsavgiften betala en tilläggsavgift om tio procent av den överskjutande delen av ersättningen, dock högst ett belopp som motsvarar det dubbla maximibeloppet. Det belopp som skall betalas avrundas till närmast lägre tiotal kronor.

15 §

I samband med att allmän rättshjälp beviljas, fastställs det för sökanden gällande maximibeloppet och det belopp vartill tilläggsavgiften högst kan uppgå.

Undergår inkomst eller sådant förhållande som avses i 13 eller 14 § väsentlig förändring innan rättshjälpsärendet avslutats, skall maximibeloppet jämkas efter vad som är skäligt, dock ej under vad som redan betalats i rättshjälpsavgift. Jämkning skall också ske, om väsentlig felbedömning gjorts, när maximibeloppet tidigare bestämdes.

Undergår inkomst eller sådant förhållande som avses i 13 eller 14 § väsentlig förändring innan rättshjälpsärendet avslutats, skall maximibeloppet jämkas efter vad som är skäligt, dock ej under vad som redan betalats i rättshjälpsavgift. Jämkning skall också ske, om väsentlig felbedömning gjorts, när maximibeloppet tidigare bestämdes, eller om oriktiga uppgifter legat till grund för beslutet.

Fråga om jämkning upptages endast om särskild anledning därtill framkommit.

När maximibeloppet jämkas, skall även det belopp vartill tilläggsavgiften högst kan uppgå jämkas i motsvarande mån.

19 §⁷

Beviljas allmän rättshjälp, betalas därefter uppkommande kostnader enligt 9 och 10 §§ av allmänna medel. Av allmänna medel betalas även biträdesersättning för tiden efter det att ansökan om rättshjälp kommit in till den myndighet som har att besluta om allmän rättshjälp. Detsamma gäller biträdeskostnad som uppkommit före ansökningen hos myndighet, om arbetet har varit av mindre omfattning eller brådskanie art och ansökningen har gjorts utan väsentligt dröjsmål eller om *eljest* synnerliga skäl föreligger.

Beviljas allmän rättshjälp, betalas därefter uppkommande kostnader enligt 9 och 10 §§ av allmänna medel. Av allmänna medel betalas även biträdesersättning för tiden efter det att ansökan om rättshjälp kommit in till den myndighet som har att besluta om allmän rättshjälp. Detsamma gäller biträdeskostnad som uppkommit före ansökningen hos myndighet eller, i fall som avses i 16 §, före beslutet om rättshjälp, om arbetet har varit av mindre omfattning eller brådskanie art och ansökningen har gjorts eller beslutet om rättshjälp har fattats utan väsentligt dröjsmål eller om *det annars finns* synnerliga skäl för det.

Vad som har sagts nu om ersättning till biträde gäller även i fråga om ersättning till bodelningsförrättare.

I fråga om ersättning som avses i 9 § andra stycket 6 skall rätten, i stället för att enligt 18 kap. 13 § rättegångsbalken ålägga den som beviljats allmän rättshjälp betalningsskyldighet, förklara att ersättningen utgör en kostnad för rättshjälpen.

⁷ Senaste lydelse 1987: 806.

20 §⁸

Beviljas allmän rättshjälp enligt 16 §, blir den som beslutat härom biträde till den rättssökande. I annat fall får biträde förordnas på sökandes begäran, om *denne ej själv eller genom någon som i tjänsteställning eller annars lämnar honom bistånd kan behöven tillvarata sin rätt.*

I sådan angelägenhet där tingsrätt skall bestå av en lagfaren domare enligt 1 kap. 3 a § rättegångsbalken får biträde förordnas endast om särskilda skäl föreligger med hänsyn till sökandens personliga förhållanden eller sakens beskaffenhet. I ärende om bodelning, som inte avser klander, får biträde inte förordnas.

När biträde kan förordnas enligt 10 kap. 13 § föräldrabalken, förordnas ej biträde enligt denna lag.

21 §

Till biträde förordnas advokat, biträdande jurist på advokatbyrå *eller annan som är lämplig för uppdraget.* Har sökanden själv föreslagit någon som är lämplig, skall denne förordnas, om *ej* hans anlitande skulle medföra avsevärt ökade kostnader eller i övrigt särskilda skäl föranleder annat. Biträde får entledigas om skäl föreligger *där till.*

Byte av biträde får ske bara efter särskilt tillstånd. Sådant tillstånd får lämnas om djupgående motsättningar uppstått mellan biträdet och den rättssökande eller om eljest särskilda skäl föreligger.

Biträde får sätta advokat eller biträdande jurist på advokatbyrå i sitt ställe (substitution). I övrigt får substitution äga rum bara efter särskilt tillstånd.

Till biträde förordnas advokat *eller* biträdande jurist på advokatbyrå. *Om det finns skäl för det, får någon annan lämplig person förordnas till biträde.* Har sökanden själv föreslagit någon som får förordnas, skall denne förordnas, om *inte* hans anlitande skulle medföra avsevärt ökade kostnader eller i övrigt särskilda skäl föranleder annat. Biträde får entledigas om *det finns skäl för det.*

Byte av biträde får ske bara efter särskilt tillstånd. Sådant tillstånd får lämnas om djupgående motsättningar uppstått mellan biträdet och den rättssökande eller om eljest särskilda skäl föreligger. *Om ett biträde tidigare har entledigats på begäran av den rättssökande, får nytt biträde förordnas endast om förutsättningar för biträdesbyte förelåg.*

Ett biträde får sätta advokat eller biträdande jurist på advokatbyrå i sitt ställe (substitution), om det inte medför en beaktansvärd ökning av kostnaderna. I övrigt får substitution äga rum bara efter särskilt tillstånd.

⁸ Senaste lydelse 1987: 749.

Är den rättsliga angelägenheten anhängig vid domstol, ankommer det på domstolen att besluta om förordnande och entledigande samt om särskilt tillstånd till byte och substitution. I annat fall beslutar rättshjälpsnämnden i dessa frågor.

22 §⁹

Biträde, bodelningsförrättare och medlare har rätt till skälig ersättning för arbete, tidspillan och utlägg som uppdraget har krävt. Vid bedömningen av vad som är skäligt arvode skall uppdragets art och omfattning beaktas. Hänsyn skall också tas till andra omständigheter av betydelse, såsom den skicklighet och den omsorg som uppdraget har utförts med samt den tid som har lagts ned på uppdraget. Regeringen eller, efter regeringens bemyndigande, domstolsverket fastställer taxa som skall tillämpas vid bestämmande av ersättningen.

Vid biträdesbyte enligt 21 § andra stycket gäller i fråga om det nya biträdets rätt till ersättning för arbete som har utförts före beslutet om bytet vad som sägs i 19 § första stycket.

Har biträde, bodelningsförrättare eller medlare genom vårdslöshet eller försummelse föranlett kostnad för rättshjälpen, skall detta beaktas vid ersättningens bestämmande. Om biträde missbrukat sin behörighet att bevilja allmän rättshjälp eller besluta om substitution eller det eljest föreligger särskilda skäl, får ersättningen jämkas.

Ersättning till biträde fastställs i mål eller ärende vid domstol av domstolen. Ersättning till biträde i annat fall och till bodelningsförrättare fastställs av rättshjälpsnämnden. Ersättning till medlare fastställs av domstolen.

Ersättning till biträde skall fastställas i samband med att den rättsliga angelägenheten avgörs genom dom eller beslut eller avslutas på något annat sätt. Ersättning till bodelningsförrättare eller medlare skall fastställas när uppdraget har slutförts.

Har ett biträde underlåtit att i tid begära ersättning vid den domstol som haft att besluta om den och har biträdet därigenom förlorat rätten att få ersättning fastställd av domstolen, får rättshjälpsnämnden fastställa ersättningen under förutsättning att biträdet inte kände till att angelägenheten varit anhängig vid domstolen eller att underlåtenheten beror på något annat ursäktligt misstag. Ersättningen skall då alltid stanna på staten.

⁹ Senaste lydelse 1987: 806.

24 §¹⁰

I den mån ej särskilda föreskrifter gäller, utgår ersättning för bevisning i mål eller ärende vid allmän domstol, bostadsdomstolen, marknadsdomstolen eller arbetsdomstolen med skäligt belopp enligt domstolens bestämmande.

I den mån ej särskilda föreskrifter gäller, utgår ersättning för bevisning i mål eller ärende vid allmän domstol, bostadsdomstolen eller arbetsdomstolen med skäligt belopp enligt domstolens bestämmande. *Utöver vad som följer av rättegångsbalken utgår ersättning också för sådan sakkunnig som avses i 40 kap. 19 § rättegångsbalken med belopp som sammanlagt högst motsvarar en tiondel av det basbelopp som anges i 6 § första stycket.*

25 §¹¹

I angelägenhet, som ej handlägges vid allmän domstol, bostadsdomstolen, marknadsdomstolen eller arbetsdomstolen, beslutar rätts hjälpsnämnden om utredning. Utan hinder härav får biträde besluta om utredning av mindre omfattning. Samma befogenhet tillkommer bodelningsförrättare.

I angelägenhet som inte handläggs vid allmän domstol, bostadsdomstolen eller arbetsdomstolen beslutar rättshjälpsnämnden om utredning. Utan hinder härav får biträde besluta om utredning av mindre omfattning. Samma befogenhet tillkommer bodelningsförrättare.

Den som medverkat vid utredning som avses i första stycket har rätt till ersättning enligt föreskrifter som regeringen meddelar. Ingår utredningen i mål eller ärende som har anhängiggjorts vid domstol fastställs ersättningen av domstolen. I annat fall bestäms ersättningen av rättshjälpsnämnden.

27 §

Finns biträde enligt denna lag, betalas rättshjälpsavgiften till *biträdet* intill det enligt 15 § första stycket fastställda maximibeloppet. Finns *inte något* biträde, skall rättshjälpsavgiften betalas till staten. Rättshjälpsavgiften får tas ut så snart maximibeloppet har fastställts. Har maximibeloppet höjts sedan rättshjälp beviljades, skall den avgift som kan föranledas av höjningen betalas till staten.

Finns biträde *eller bodelningsförrättare* enligt denna lag, betalas rättshjälpsavgiften till *denne* intill det enligt 15 § första stycket fastställda maximibeloppet. Finns *varken* biträde *eller bodelningsförrättare*, skall rättshjälpsavgiften betalas till staten. Rättshjälpsavgiften får tas ut så snart maximibeloppet har fastställts. Har maximibeloppet höjts sedan rättshjälp beviljades, skall den avgift som kan föranledas av höjningen betalas till staten.

Tilläggsavgiften betalas till biträdet när ersättningen till biträdet har fastställts. Biträdet får ta ut förskott på tilläggsavgiften med skäligt belopp. Om det belopp vartill tilläggsavgiften högst får uppgå höjs i samband med

¹⁰ Senaste lydelse 1986: 657.

¹¹ Senaste lydelse 1987: 806.

att ersättning till biträdet fastställs, skall det belopp som kan föränledas av höjningen och som hänför sig till den ersättningen eller till en tidigare fastställd biträdersersättning betalas till staten.

30 §

När myndighet fastställt rätts-hjälpsavgiften och i förekommande fall tilläggsavgiften skall genom dess försorg avräkning göras med den rättssökande och med biträde.

Från ersättning till biträde enligt 22 § skall avräknas vad den rättssökande enligt 27 § är skyldig att utge till *biträdet*. Understiger ersättningen vad som skall avräknas, svarar *biträdet*, om kostnader utöver *biträdesersättningen* uppkommit för rättshjälpen, mot staten för mellanskillnaden.

När myndighet fastställt rätts-hjälpsavgiften och i förekommande fall tilläggsavgiften skall genom dess försorg avräkning göras med den rättssökande och med biträde *eller bodelningsförrättare*.

Från ersättning till biträde *eller bodelningsförrättare* enligt 22 § skall avräknas vad den rättssökande enligt 27 § är skyldig att utge till *denne*. Understiger ersättningen vad som skall avräknas, svarar *biträdet eller bodelningsförrättaren*, om kostnader utöver *dennes ersättning* uppkommit för rättshjälpen, mot staten för mellanskillnaden.

Fastställs rättshjälpsavgiften och tilläggsavgiften till lägre belopp än det som den rättssökande inbetalat, får återbetalning av mellanskillnaden anstå, om det finns anledning anta att högre belopp kommer att fastställas på grund av ytterligare kostnader för rättshjälpen.

31 §¹²

I fråga om part som åtnjuter allmän rättshjälp i mål eller ärende vid domstol äger i fråga om kostnaderna för rättshjälpen bestämmelse i lag om parts rättegångskostnad tillämpning utom beträffande ersättning för ränta. Motpart eller annan som är ersättningsskyldig för sådana kostnader skall åläggas att utge ersättningen enligt vad som sägs i 33 §.

Om det döms till äktenskapsskillnad mellan makar efter gemensam ansökan och den ena maken har åtnjutit allmän rättshjälp, skall rätten ålägga den andra maken att betala staten hälften av kostnaderna för rättshjälpen. Om maximibeloppet för den andra makens rättshjälpsavgift skulle ha varit lägre än hälften av rättshjälpskostnaderna, skall åläggandet dock begränsas till vad som motsvarar maximibeloppet. Ersättningsskyldighet skall inte åläggas, om beloppet understiger en viss av regeringen fastställd gräns. Ersättningsskyldighet skall heller inte åläggas om det med hänsyn till omständigheterna annars är obilligt.

Har bodelningsförrättare förordnats och har ena maken åtnjutit allmän rättshjälp, skall rättshjälpsnämnden med motsvarande tillämpning av andra stycket besluta om kostnaderna för bodelningsförrättaren och för utredning som denne har föranstaltat om. Beslutet om

Har bodelningsförrättare förordnats och har ena maken *eller sam-bon* åtnjutit allmän rättshjälp, skall rättshjälpsnämnden med motsvarande tillämpning av andra stycket besluta om kostnaderna för bodelningsförrättaren och för utredning som denne har föranstaltat om. Be-

¹² Senaste lydelse 1987: 806.

ersättningsskyldighet får verkställas enligt vad som är föreskrivet om allmän domstols dom.

Om den rättssökandes rättshjälpsavgift och tilläggsavgift tillsammans med den ersättning som maken har ålagts att betala enligt andra och tredje styckena överstiger rättshjälpskostnaderna, skall den rättssökande berättigas att få tillbaka den överskjutande delen.

slutet om ersättningsskyldighet får verkställas enligt vad som är föreskrivet om allmän domstols dom.

Om den rättssökandes rättshjälpsavgift och tilläggsavgift tillsammans med den ersättning som maken har ålagts att betala enligt andra och tredje styckena *eller som medpart har ålagts att betala enligt 31 a §* överstiger rättshjälpskostnaderna, skall den rättssökande berättigas att få tillbaka den överskjutande delen.

Skall i annat fall beslut meddelas om fördelning av kostnader mellan parter, äger därom gällande bestämmelser motsvarande tillämpning i fråga om kostnaderna för allmän rättshjälp åt part. Därvid skall betalningsskyldighet åläggas för dessa kostnader i deras helhet eller till viss kvotdel utan angivande av bestämt belopp.

31 a §

Har i mål eller ärende vid domstol en kostnad som är gemensam för flera medparter ersatts som rättshjälpskostnad, skall var och en av de medparter som inte har rättshjälp åläggas att till staten betala den del av kostnaden som kan anses belöpa på honom. Fördelningen skall göras efter huvudtalet, om omständigheterna inte föranleder något annat.

Vid tillämpning av första stycket skall avdrag göras för den del av kostnaden som en motpart eller någon annan har ålagts att betala med stöd av 31 §.

32 §¹³

När mål eller ärende i vilket part har allmän rättshjälp *avgöres*, skall beslut samtidigt meddelas angående ersättningsskyldighet enligt 31 §.

När mål eller ärende i vilket part har allmän rättshjälp *avgörs*, skall beslut samtidigt meddelas angående ersättningsskyldighet enligt 31 *eller 31 a §*.

När en borgenär har beviljats allmän rättshjälp i angelägenhet som rör försättande i konkurs, skall beslut om ersättningsskyldighet meddelas senast i samband med att utdelningen i konkursen fastställs.

¹³ Senaste lydelse 1987: 682.

34 §

Allmän rättshjälp skall upphöra om

1. rättshjälpsavgift eller tilläggsavgift ej erläggs enligt 27 §,
2. den rättssökande lämnat oriktig uppgift och rättshjälp ej skulle ha beviljats om riktig uppgift lämnats,
3. den rättssökande uppsåtligen eller av grov oaktsamhet lämnat oriktig uppgift, som varit ägnad att leda till befrielse från eller till för låg rätts-hjälpsavgift,
4. den rättssökande ej längre kan anses ha befogat intresse av att få sin sak behandlad, eller
5. de ekonomiska förhållandena ändrats i sådan mån att den rättssökande ej längre är berättigad till allmän rättshjälp.

Om allmän rättshjälp har beviljats trots att det föreligger ett sådant fall som avses i 8 § 7, får det beslutas att rättshjälpen skall upphöra.

Första stycket 3 och 4 och andra stycket gäller ej, om det är uppenbart obilligt att rättshjälpen upphör.

Första stycket 2 gäller ej, om oriktigheten endast består i att den rättssökande underlåtit att lämna en uppgift som han varken visste eller hade skälig anledning att anta var av betydelse för bedömningen av hans ansökan. Första stycket 3 och 4 och andra stycket gäller ej, om det är uppenbart obilligt att rättshjälpen upphör.

Om det beslutas att allmän rättshjälp skall upphöra enligt första stycket, skall den som haft rättshjälp själv bära kostnaderna för denna. Det får dock beslutas att kostnaderna helt eller delvis skall betalas av staten, om det föreligger särskilda skäl.

Om det beslutas att allmän rättshjälp skall upphöra enligt andra stycket, skall kostnaderna för rättshjälpen betalas av staten. Det får dock beslutas att kostnaderna helt eller delvis skall bäras av den som haft rättshjälp, om det föreligger särskilda skäl.

Beslut i fråga om upphörande av allmän rättshjälp meddelas, om den rättsliga angelägenheten är anhängig vid domstol, av domstolen och i annat fall av rättshjälpsnämnden. Sådant beslut får också meddelas i samband med prövning av besvär enligt 49 §.

36 §

Annan rättshjälp åt misstänkt i brottmål än som avses i 35 § beviljas tilltalad, om hans beräknade årsinkomst ej överstiger *femtio-tusen kronor*.

Annan rättshjälp åt misstänkt i brottmål än som avses i 35 § beviljas tilltalad, om hans beräknade årsinkomst ej överstiger ett belopp som motsvarar tre gånger det basbelopp som anges i 6 § första stycket.

Vid prövning enligt första stycket äger 6 § andra och tredje styckena motsvarande tillämpning.

Är det uppenbart att sökanden själv kan svara för de kostnader som ersätts genom rättshjälpen, får dock rättshjälp ej beviljas.

41 §¹⁴

Rättshjälp genom offentligt biträde beviljas i mål eller ärende

1. hos utskrivningsnämnd eller psykiatriska nämnden angående intagning enligt 8 eller 9 § eller utskrivning enligt 16 eller 19 § lagen (1966: 293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall,

1. hos utskrivningsnämnd eller psykiatriska nämnden angående intagning enligt 8, 9 eller 10 § eller utskrivning enligt 16 eller 19 § lagen (1966: 293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall,

2. hos utskrivningsnämnd eller psykiatriska nämnden angående inskrivning i eller utskrivning från vårdhem eller specialistsjukhus enligt 35 § lagen (1967: 940) angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda,

3. angående beredande av vård enligt lagen (1980: 621) med särskilda bestämmelser om vård av unga eller omedelbart omhändertagande enligt 6 § samma lag eller angående upphörande av sådan vård enligt 5 § samma lag eller hos förvaltningsdomstol vid överklagande enligt 20 § första stycket 1 samma lag,

4. hos förvaltningsdomstol angående beredande av vård enligt lagen (1981: 1243) om vård av missbrukare i vissa fall, angående omedelbart omhändertagande enligt 8 § eller vid överklagande av beslut om förlängning enligt 16 § samma lag,

5. angående utvisning enligt 38, 43, 47 eller 48 § utlänningslagen (1980: 376) samt vid utredning hos polismyndighet när fråga har uppkommit om utvisning enligt angivna lagrum,

6. angående avvisning enligt utlänningslagen, dock ej hos polismyndighet, såvida icke anledning föreligger att överlämna ärendet till statens invandrarverk eller utlänningsningen enligt 50 eller 52 § samma lag hållits i förvar längre än *en vecka*,

7. angående verkställighet enligt utlänningslagen, om anledning föreligger att överlämna ärendet till statens invandrarverk med stöd av 85 eller 86 § samma lag eller hänskjuta ärendet dit med stöd av 87 § samma lag eller om utlänningsningen enligt 50 eller 52 § samma lag hållits i förvar längre än *en vecka*,

8. angående föreskrifter som meddelats enligt 13 §, 48 § eller 74 § andra stycket utlänningslagen,

9. angående hemsändande av utlännings med stöd av 104 § första stycket utlänningslagen,

10. angående förverkande av villkorligt medgiven frihet enligt 26 kap. brottsbalken,

11. angående verkställighet utomlands av frihetsberövande påföljd enligt lagen (1963: 193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge

6. angående avvisning enligt utlänningslagen, dock ej hos polismyndighet, såvida icke anledning föreligger att överlämna ärendet till statens invandrarverk eller utlänningsningen enligt 50 eller 52 § samma lag hållits i förvar längre än *tre dagar*,

7. angående verkställighet enligt utlänningslagen, om anledning föreligger att överlämna ärendet till statens invandrarverk med stöd av 85 eller 86 § samma lag eller hänskjuta ärendet dit med stöd av 87 § samma lag eller om utlänningsningen enligt 50 eller 52 § samma lag hållits i förvar längre än *tre dagar*,

¹⁴ Senaste lydelse 1986: 238.

angående verkställighet av straff m. m. eller lagen (1972: 260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom.

12. angående utlämning enligt lagen (1970: 375) om utlämning till Danmark, Finland, Island eller Norge för verkställighet av beslut om vård eller behandling.

13. angående kastrering enligt lagen (1944: 133) om kastrering, om giltigt samtycke till åtgärden ej lämnats.

14. hos regeringen enligt 1 § andra stycket lagen (1975: 1360) om tvångsåtgärder i spaningssyfte i vissa fall.

15. hos allmän förvaltningsdomstol angående intagning på sjukhus enligt 7, 14 eller 15 § smittskyddslagen (1968: 231) eller angående utskrivning från sjukhus enligt samma lag.

43 §

Rättshjälp genom offentligt biträde beviljas efter ansökan eller då annars anledning föreligger. Ansökan får göras av den som kan beviljas rättshjälp och i mål eller ärende som anges i 41 § 1 även av annan som får föra talan i målet eller ärendet.

Rättshjälp beviljas och biträde förordnas av den myndighet som handlägger målet eller ärendet. Dock ankommer prövningen i ärende hos socialnämnd eller social distriktsnämnd enligt 41 § 3 på länsrätten, i ärende som avses i 41 § 5–9 eller 14 på rättshjälpsnämnden, i ärende hos polismyndighet enligt 41 § 12 på länsrätten samt i annat ärende hos regeringen än som avses i 41 § 5–9 eller 14 på departements tjänsteman som regeringen bestämmer.

Rättshjälp beviljas och biträde förordnas av den myndighet som handlägger målet eller ärendet. Dock ankommer prövningen i ärende hos socialnämnd eller social distriktsnämnd enligt 41 § 3 på länsrätten, i ärende som avses i 41 § 5–9, 13 eller 14 på rättshjälpsnämnden, i ärende hos polismyndighet enligt 41 § 12 på länsrätten samt i annat ärende hos regeringen än som avses i 41 § 5–9 eller 14 på departementstjänsteman som regeringen bestämmer.

Har myndigheten skilt målet eller ärendet från sig, äger under tiden till dess talan fullföljts eller tiden för fullföljd utgått andra stycket motsvarande tillämpning.

Rättshjälp utgår även när talan fullföljs eller meddelat beslut underställs annan myndighets prövning eller saken överlämnas till annan myndighets avgörande.

Ansökan om rättshjälp genom offentligt biträde ges in till den myndighet som handlägger målet eller ärendet. Gäller ansökan ärende som avses i 41 § 5–9 eller 14, ges dock ansökan in till rättshjälpsnämnden.

Ansökan om rättshjälp genom offentligt biträde ges in till den myndighet som handlägger målet eller ärendet. Gäller ansökan ärende som avses i 41 § 5–9, 13 eller 14, ges dock ansökan in till rättshjälpsnämnden.

Myndighet som inte själv får bevilja rättshjälpen skall till behörig myndighet med eget yttrande överlämna ingiven ansökan med därvid fogade handlingar eller anmäla behovet av offentligt biträde.

44 §

Har den som beviljats rättshjälp enligt 41 § till offentligt biträde själv föreslagit någon som är lämplig, skall denne förordnas, om ej hans anlitande skulle medföra avsevärt ökade kostnader eller i övrigt särskilda skäl föranleder annat. Har både den unge och vårdnadshavaren beviljats rättshjälp i mål eller ärende som avses i 41 § 3, förordnas gemensamt biträde, om det ej finns motstridiga intressen mellan dem.

I fråga om offentligt biträde äger bestämmelserna i 21 § första stycket sista meningen, andra och tredje styckena, 22 § första och andra styckena samt 23 § motsvarande tillämpning.

I fråga om beslut som meddelas med stöd av andra stycket äger 43 § andra och tredje styckena motsvarande tillämpning

Ersättning till offentligt biträde utgår av allmänna medel.

47 §

Rådgivning sker mot en avgift av åttiofem kronor för varje påbörjad tidsperiod om femton minuter. Avgiften får sättas ned så att den ej överstiger det maximibelopp för rättshjälpsavgiften som skulle ha fastställts om allmän rättshjälp hade beviljats. För vad som har satts ned utgår ersättning av allmänna medel till den som har meddelat rådgivningen.

Till offentligt biträde förordnas advokat eller biträdande jurist på advokatbyrå. Om det finns skäl för det, får någon annan lämplig person förordnas till offentligt biträde. Har sökanden själv föreslagit någon som får förordnas, skall denne förordnas, om inte hans anlitande skulle medföra ökade kostnader eller i övrigt särskilda skäl föranleder annat. Har både den unge och vårdnadshavaren beviljats rättshjälp i mål eller ärende som avses i 41 § 3, förordnas gemensamt biträde, om det ej finns motstridiga intressen mellan dem.

I fråga om offentligt biträde äger bestämmelserna i 19 § första stycket, 21 § första stycket sista meningen, andra och tredje styckena, 22 § första–tredje, femte och sjätte styckena samt 23 § motsvarande tillämpning.

Rådgivning sker mot en avgift som för varje påbörjad tidsperiod om femton minuter motsvarar en fjärdedel av grundbeloppet för rättshjälpsavgiften. Avgiften får sättas ned så att den ej överstiger det maximibelopp för rättshjälpsavgiften som skulle ha fastställts om allmän rättshjälp hade beviljats. För vad som har satts ned utgår ersättning av allmänna medel till den som har meddelat rådgivningen.

Den som har meddelat rådgivningen har rätt till skäligen ersättning av allmänna medel för de kostnader för tolk och för översättning som uppdraget har krävt. Ersättningen fastställs av rättshjälpsnämnd.

Beviljas allmän rättshjälp efter rådgivning, skall kostnaden för rådgivningen anses som en kostnad för den allmänna rättshjälpen. Erläggande av rådgivningsavgift skall anses som betalning på rättshjälpsavgift.

49 §

I fråga om talan mot domstols beslut enligt denna lag tillämpas vad som i allmänhet gäller om talan mot beslut av domstolen.

Mot beslut enligt denna lag av rättshjälpsnämnd eller annan förvaltningsmyndighet som ej omfattas av första stycket *föres talan* hos besvärsnämnden *genom besvär*. *Mot* beslut av advokat eller biträdande jurist på allmän advokatbyrå *får talan dock ej föras*.

Beslut enligt denna lag av rättshjälpsnämnd eller annan förvaltningsmyndighet som ej omfattas av första stycket *överklagas* hos besvärsnämnden. *Beslut av utskrivningsnämnd överklagas dock hos psykiatriska nämnden*.

Beslut av advokat eller biträdande jurist på allmän advokatbyrå *får inte överklagas*.

Talan får ej föras mot besvärsnämndens beslut enligt denna lag.

Talan får ej föras mot besvärsnämndens *eller psykiatriska nämndens* beslut enligt denna lag.

49 a §

Talan mot beslut i fråga om rättshjälp får föras, förutom av enskild part, av domstolsverket. Räknas besvärstid från den dag då part fått del av beslutet, får domstolsverket likväl ej väcka besvärstalan senare än två månader från dagen för beslutet. Domstolsverket får föra talan även till förmån för enskild part.

Talan mot beslut i fråga om rättshjälp får föras även av annan myndighet som regeringen bestämmer. Därvid skall vad i första stycket sägs om domstolsverkets talerätt tillämpas.

Undanröjes beslut om rättshjälp, skall den som haft rättshjälpen själv bära kostnaderna för denna. Föreligger särskilda skäl, får dock förordnas att kostnaderna eller del därav skall betalas av staten.

Undanröjs annat beslut om rättshjälp *än sådant som avser offentligt biträde*, skall den som haft rättshjälpen själv bära kostnaderna för denna. Föreligger särskilda skäl, får dock förordnas att kostnaderna eller del därav skall betalas av staten.

49 c §

Ett biträde som överklagat ett beslut om ersättning får i den högre instansen åberopa nya omständigheter till stöd för sitt anspråk endast om det finns särskilda skäl för det.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988. Äldre föreskrifter gäller fortfarande i de fall där rättshjälp har sökts före ikraftträdandet.

2 Förslag till Lag om ändring i rättegångsbalken

JuU 1987/88:21

Härigenom föreskrivs att i rättegångsbalken skall införas en ny paragraf, 21 kap. 10 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

21 kap.

10 a §

En offentlig försvarare som överklagat ett beslut om ersättning får i den högre instansen åberopa nya omständigheter till stöd för sitt anspråk endast om det finns särskilda skäl för det.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988.

Motioner väckta med anledning av propositionen

1987/88:Ju11 av Allan Ekström (m) vari yrkas

1. att riksdagen beslutar om sådan ändring av 6 och 12 §§ rättshjälpslagen som följer av vad som förordas i motionen,

2. att riksdagen avslår förslaget till ändring av 21 § första stycket rättshjälpslagen.

1987/88:Ju12 av Ewy Möller (m) vari yrkas att riksdagen antar den föreslagna ändringen av 8 § p. 3 rättshjälpslagen med godkännande av vad som anförts i motionen.

1987/88:Ju13 av Lars Werner m.fl. (vpk) vari yrkas

1. att riksdagen avslår regeringens förslag om att undanta ytterligare områden från rättshjälp,

2. att riksdagen hos regeringen begär förslag om uppjustering av biträdesersättningarna i rättshjälpssystemet,

3. att riksdagen hos regeringen begär förslag om förbättrad rättshjälp i vissa hänseenden för invandrare i enlighet med vad som anförts i motionen,

4. att riksdagen hos regeringen begär förslag om ytterligare justering av rättshjälps- och tilläggstaxorna i enlighet med vad som anförts i motionen,

5. att riksdagen hos regeringen begär att tillämpningsföreskrifter utfärdas för biträdesersättningen i enlighet med vad som i motionen anförts,

6. att riksdagen beslutar att i ärenden enligt utlänningslagen (1980:376) angående avvisning eller verkställighet av avvisning eller utvisning rättshjälp genom offentligt biträde skall beviljas inom ett dygn från det sökanden tagits i förvar,

7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om vem som får förordnas till offentligt biträde.

1987/88:Ju14 av Margareta Palmqvist m.fl. (s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av ytterligare justeringar av rättshjälpssystemet.

1987/88:Ju15 av Ingbritt Irhammar m.fl. (c) vari yrkas

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om rättshjälp i fastighetsmål och miljömål,

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om föreskrifter rörande fondens för fukt- och mögelskada användningsområde.

Yrkande 1 i motionen behandlas i utskottets betänkande 1987/88:22.

Motioner väckta under den allmänna motionstiden 1988

1987/88:Ju703 av Karl-Göran Biörsmark (fp) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om rättshjälp för intagna på kriminalvårdsanstalt.

1987/88:Ju704 av Bengt Westerberg m.fl. (fp) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär ett förslag till utvidgad rättshjälp i civila miljömål i enlighet med vad som anförts i motionen.

Motiveringen återfinns i motion 1987/88:Jo719.

1987/88:Ju705 av Alf Svensson (c) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär att rättshjälpen återställs för enskilda miljömål.

Motiveringen återfinns i motion 1987/88:Jo735.

1987/88:Ju710 av Torgny Larsson (s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av förbättrade möjligheter att få offentliga försvarare.

1987/88:Ju712 av Filip Fridolfsson (m) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag om att sådan ändring görs inom ramen för rättshjälpens medelstilldelning att näringsidkare ges förbättrad möjlighet att få rättshjälp också i angelägenheter som berör hans näringsverksamhet.

1987/88:Ju717 av Kjell-Arne Welin och Siw Persson (fp) vari yrkas

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om rätten till offentlig försvarare.

1987/88:Ju718 av Bengt Westerberg m.fl. (fp) vari yrkas

1. att riksdagen beslutar om rätt till offentligt biträde för alla asylsökande i enlighet med vad som anförts i motionen.

2. att riksdagen uttalar att den allmänna rättshjälpen skall gälla även vid överklagan om beslut om flyktingstatus och för utfärdandet av resedokument.

Motiveringen återfinns i motion 1987/88:Sf534.

1987/88:Ju720 av Lars Ahlmark (m) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag om ändring av rättshjälpslagen med innebörd att under förutsättning att övriga villkor för allmän rättshjälp är uppfyllda "särskilda skäl" inte skall behöva anföras för att sådan rättshjälp skall kunna beviljas för ärendes anhängiggörande och handläggning vid Europakommissionen resp. domstolen för de mänskliga rättigheterna.

1987/88:Ju721 av Siri Häggmark (m) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag till sådan ändring i rättshjälpslagen som förordats i motionen för att stärka eventuellt felbehandlade patienters rättssäkerhet.

Utskottet

Inledning

Allmänt om rättshjälpsystemet

År 1972 beslutade riksdagen en genomgripande reform av samhällets rättshjälp. Reformen regleras främst i rättshjälpslagen (1972:429), som trädde i kraft den 1 juli 1973 (prop. 1972:4, JuU 12. rskr. 205).

Syftet med reformen var att tillgodose de enskildas behov av bistånd i rättsliga angelägenheter. Två grundläggande krav ställdes upp för samhällets rättshjälp. Det ena var att rättshjälp skall utgå i varje angelägenhet där *behov* av rättshjälp föreligger. Det andra att rättshjälp skall ges i sådan utsträckning att ingen av ekonomiska skäl skall vara förhindrad att ta till vara sina rättsliga

intressen; den rättssökande skall dock i allmänhet *efter förmåga bidra till kostnaderna*. Det senare kravet tillgodoses bl.a. genom att rättshjälpslagen (RHL) innehåller ett system med avgifter.

Rättshjälp lämnas enligt RHL i fyra skilda former:

- allmän rättshjälp,
- rättshjälp åt misstänkt i brottmål,
- rättshjälp genom offentligt biträde,
- rådgivning.

Efter ikraftträdandet har RHL ändrats vid flera tillfällen. En större reform genomfördes år 1980 (prop. 1978/79:90, JuU 30, rskr. 268), då domstolar och vissa andra myndigheter fick vidgade befogenheter att besluta i rättshjälpsfrågor medan antalet rättshjälpsnämnder minskade i antal från sex till fyra. Till grund för dessa ändringar låg rättshjälpsutredningens betänkande (SOU 1977:49) Översyn av rättshjälpsystemet.

Därefter har under 1980-talet en rad ändringar vidtagits i RHL i syfte att minska statens kostnader för rättshjälpen. Sålunda höjdes avgifterna inom rättshjälpsystemet såväl den 1 april 1981 (prop. 1980/81:20, JuU 17, rskr. 65) som den 1 januari 1982 (prop. 1981/82:28, JuU 19, rskr. 105). Samtidigt med den sistnämnda höjningen slopades möjligheterna till rättshjälp i vissa typer av ärenden. Senare år under 1982 begränsades möjligheterna att få rättshjälp i vissa mål innan ett likartat mål (s. k. pilotfall) avgjorts (prop. 1981/82:28, JuU 52, rskr. 320). Den senaste större ändringen i RHL innebar bl.a. att fastighetstvister undantogs från området för allmän rättshjälp och att biträde inte längre får förordnas i ärenden som rör bodelning. Samtidigt infördes en ny avgift, vars storlek beräknas med utgångspunkt i biträdesarvodet (prop. 1982/83:61, JuU 19, rskr. 172).

År 1983 begränsades – genom ändringar i 21 kap. rättegångsbalken (RB) – rätten till offentlig försvarare i brottmål (prop. 1983/84:23, JuU 7, rskr. 50).

Rättshjälpskommittén

I samband med 1981 års ändringar i RHL uttalades att det mot bakgrund av den ekonomiska utvecklingen framstod som nödvändigt med en grundlig översyn av rättshjälpsystemet. Till den ändan tillsattes i slutet av år 1981 *rättshjälpskommittén*.

Kommitténs arbete är numera slutfört. Det har redovisats i fem betänkanden: delbetänkandena (Ds Ju 1983:2) Rätten till offentlig försvarare och (Ds Ju 1983:9) ADB-hantering av rättshjälpsärenden, huvudbetänkandet (SOU 1984:66) Den allmänna rättshjälpen, delbetänkandet (SOU 1985:4) Rättshjälp. Offentliga biträden, organisationsfrågor m.m., samt slutbetänkandet (SOU 1986:49) Målsägandebiträde.

Det förstnämnda betänkandet låg till grund för 1984 års begränsningar i rätten till offentlig försvarare i brottmål, och 1983 års ADB-betänkande utgör grundvalen för ett uppdrag som regeringen förra året gav till domstolsverket i syfte att förbereda en övergång till ADB-teknik vid hanteringen av rättshjälpsärenden. Uppdraget är nyligen redovisat och är för närvarande föremål för remissbehandling. I uppdraget ingick också att bl.a. lägga fram förslag om hur rättshjälpens administration bör organiseras i

framtiden. Också den frågan behandlades – som nyss nämnts – av rättshjälpskommittén.

JuU 1987/88:21

Även förslagen i den nu aktuella propositionen har sin utgångspunkt i rättshjälpskommitténs arbete.

Rättshjälpslagen

Som nämnts tidigare finns i RHL fyra skilda former av rättshjälp: allmän rättshjälp, rättshjälp åt misstänkt i brottmål, rättshjälp genom offentligt biträde och rådgivning.

Allmän rättshjälp lämnas i princip i varje rättslig angelägenhet där behov föreligger och rättshjälp inte skall utgå i någon annan form. En begränsning är att allmän rättshjälp inte lämnas om den rättssökande har en beräknad årsinkomst som överstiger 110 000 kr. Allmän rättshjälp innebär att staten betalar den rättssökandes egna kostnader i ärendet, bland dem den viktigaste, kostnaden för juridiskt biträde. Den rättssökande skall dock efter förmåga själv bidra till kostnaderna genom att betala en med hänsyn till sin ekonomi avpassad *rättshjälpsavgift* och – om biträdesarvodet överstiger visst belopp – en *tilläggsavgift*.

Rättshjälp åt misstänkt i brottmål utgår dels som rätt till offentlig försvarare, dels som *annan rättshjälp åt misstänkt i brottmål*. I fråga om rätt till offentlig försvarare gäller bestämmelserna i 21 kap. RB. Den tilltalades ekonomi saknar betydelse för frågan om rätt till offentlig försvarare. Däremot kan annan rättshjälp åt misstänkt i brottmål – genom vilken den tilltalades kostnader för bevisning och inställelse ersätts – komma i fråga bara för tilltalade som hör till de ekonomiskt sämre ställda grupperna. Någon rättshjälpsavgift utgår inte vid rättshjälp åt misstänkt i brottmål, men en tilltalad som fälls till ansvar kan förpliktas att betala tillbaka kostnaderna för offentlig försvarare, bevisning och annan rättshjälp. Återbetalningsskyldigheten är dock begränsad till vad den tilltalade skulle ha fått betala som rättshjälpsavgift om han hade haft allmän rättshjälp.

Rättshjälp genom offentligt biträde lämnas i vissa särskilt angivna typer av mål och ärenden som rör den personliga rörelsefriheten eller den kroppsliga integriteten. I huvudsak gäller det angelägenheter på områden inom den sociala och psykiatriska vårdlagstiftningen samt utlänningslagstiftningen. Den enskildes ekonomi saknar betydelse för frågan om rätt till offentligt biträde. Ersättningen till det offentliga biträdet och kostnaden för viss utredning betalas av staten.

Rättshjälp genom *rådgivning* omfattar rådgivning och därmed jämförlig åtgärd i nästan alla slags rättsliga angelägenheter under *högst en timme*. Rådgivning är öppen för alla oavsett inkomst och sker mot en i lagen bestämd rådgivningsavgift. Avgiften är avsedd att täcka kostnaderna för rådgivningen men den kan sättas ned eller helt efterges.

Rättshjälpsadministration m.m.

För att tillgodose allmänhetens behov av rättshjälp inrättades i samband med rättshjälpsreformen ett antal *allmänna advokatbyråer* med främsta uppgift att lämna biträde och rådgivning enligt RHL. Rättshjälp lämnas emellertid

också av jurister vid enskilda advokatbyråer, och i vissa fall även av andra. För närvarande finns det 32 allmänna advokatbyråer.

JuU 1987/88:21

För administrativa uppgifter på rättshjälpsområdet finns regionalt särskilda *rättshjälpsnämnder*, numera fyra till antalet.

Ett beslut av en domstol i en rättshjälpsfråga överklagas enligt de regler som i allmänhet gäller för att överklaga ett beslut av domstolen. Beslut som har meddelats av en rättshjälpsnämnd – och av vissa andra myndigheter – överklagas till *besvärsnämnden för rättshjälpen*. Centralmyndighet för rättshjälpen är domstolsverket.

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås bl.a.:

- att möjligheterna till allmän rättshjälp utvidgas genom att nuvarande inkomstgräns höjs från 110 000 kr. per år till ca 170 000 kr. per år,
- att rättshjälpsavgifterna sänks till i allmänhet hälften av vad de är i dag,
- att kostnaden för juridiskt biträde i skadeståndsärenden i fortsättningen inte skall betalas av rättshjälpen utan av försäkringar av skilda slag,
- att möjligheterna till allmän rättshjälp i ärenden som rör fastigheter eller byggnader begränsas ytterligare under förutsättning att behovet av rättsskydd täcks av försäkringar.

Ändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 1988.

Utskottets överväganden

Allmänt

I propositionen redogörs inledningsvis (s. 24–27) för utvecklingen av kostnaderna för rättshjälpsreformen. Departementschefen konstaterar att den i likhet med många andra sociala reformer har visat sig bli dyrare än vad som från början förutsågs.

Därefter redogör hon för de förslag till besparingar som rättshjälpskommittén har lagt fram. Hon påpekar därvid att kommittén som utgångspunkt för sitt arbete har haft den ursprungliga målsättningen med rättshjälpsreformen, dvs. att den enskilde skall ha möjlighet att, oberoende av sin ekonomiska situation, ta till vara sina rättsliga intressen på alla områden. Departementschefen förklarar att hon i princip instämmer i vad kommittén föreslagit om tänkbara besparingsåtgärder men slår fast att det inte är möjligt att ytterligare skära ner kostnaderna för den rättshjälpsform som kommittén särskilt inriktat sig på, nämligen den allmänna rättshjälpen, utan att den grundläggande målsättningen med den formen av rättshjälp sätts i fara. Totalt sett skall den allmänna rättshjälpen i fortsättningen få kosta lika mycket som i dag.

Enligt departementschefen bör föreslagna besparingar i första hand användas för att ge fler människor möjlighet att få allmän rättshjälp.

Skadeståndsärenden

I propositionen föreslås (s. 27–30) att det i 8 § RHL införs ett nytt undantag från den allmänna rättshjälpens tillämpningsområde av innebörd att rättshjälp normalt sett inte skall komma i fråga i angelägenheter rörande skadestånd. Närmare bestämt innebär förslaget att rättshjälp som regel inte skall medges i ärenden som rör en skadelidandes rätt till ersättning för trafikskada eller till ersättning för annan skada som kan betalas från en föreliggande ansvarsförsäkring. Den skadelidande skall dock enligt förslaget alltid beviljas rättshjälp, om angelägenheten gäller enbart annan skada än personskada eller om talan i saken har väckts vid domstol. Undantaget föreslås bli infört som en ny punkt 10 i 8 § första stycket RHL.

Enligt departementschefen är det huvudsakliga skälet för att undanta skadeståndfallen från allmän rättshjälp att det allmänna inte skall behöva betala kostnader för sådant rättsligt bistånd som slutligen kommer försäkringsbolagen till godo. Ett sådant undantag skulle kunna medföra en årlig besparing på rättshjälpsanslaget om 20 milj. kr.

Utskottet ansluter sig till vad regeringen föreslagit i fråga om att undanta angelägenheter om skadestånd från området för allmän rättshjälp. Det är också enligt utskottets mening en rimlig ordning att det i första hand får ankomma på försäkringsgivarna själva att svara för parternas kostnader för juridiskt bistånd i fall där skadeersättningen skall utgå ur en ansvarsförsäkring. Utskottet kan dock konstatera att det även i fortsättningen skall finnas möjligheter till allmän rättshjälp för den skadelidande i ärenden där försäkringsbolagens åtaganden normalt brukar vara begränsade, dvs. i fall där det är fråga om enbart annan skada än personskada. Vidare kan utskottet konstatera att rättshjälp skall kunna beviljas även när den skadelidande och försäkringsgivaren inte kan komma överens om skadeståndet och det för den skadelidande endast återstår att väcka talan vid domstol. Utskottet noterar också *dels* vad departementschefen framhållit om att det är angeläget att försäkringsbolagen inte ändrar villkor och praxis på ett sådant sätt att befogade rättsskyddsintressen inte kan tillgodoses, *dels* att ändringen – enligt vad departementschefen inhämtat – behöver medföra endast blygsamma höjningar av försäkringspremierna.

Fastighetsundantaget

Enligt 8 § första stycket 8 RHL får ägaren av en fastighet eller byggnad inte beviljas allmän rättshjälp i angelägenhet som avser fastigheten eller byggnaden, om ägaren har eller borde ha haft rättsskyddsförsäkring eller annat liknande rättsskydd som omfattar angelägenheten. I propositionen föreslås (s. 30–34) att fastighetsundantaget utvidgas så att rättshjälp inte heller skall få beviljas en *tidigare* ägare.

Frågan om även tidigare ägare omfattas av det nuvarande undantaget vid tvist rörande fastighet har enligt vad som uppges i propositionen inte fått något entydigt svar i rättstillämpningen. Den vanligaste typen av fastighets-tvist har varit tvister om fel eller skada på fastighet. Trots att säljaren efter

överlåtelsen inte längre är ägare till fastigheten är det så att en sådan tvist enligt försäkringsvillkoren alltid omfattas av den villaförsäkring som säljaren hade vid försäljningen, eftersom försäkringsfallet anses ha uppkommit i och med överlåtelsen av fastigheten. Säljarens rättsliga kostnader för en sådan tvist ersätts följaktligen av säljarens villaförsäkring.

Utskottet delar departementschefens uppfattning att det mot den nyss angivna bakgrunden är rimligt att låta fastighetsundantaget utvidgas till att omfatta även tidigare ägare av fastighet eller byggnad.

Allmän rättshjälp i miljömål m.m.

I anslutning till fastighetsundantaget vill utskottet ta upp en fråga om allmän rättshjälp i miljömål m.m. som har berörts i motionerna Ju15, Ju704 och Ju705. I dessa riktas kritik mot nuvarande ordning som enligt motionärerna innebär att möjligheterna till rättshjälp i bl.a. miljömål är för begränsade.

Utgångspunkten för kritiken är att enligt fastighetsundantaget rättshjälp inte får beviljas om fastighetsägaren har eller borde ha haft en rättsskyddsförsäkring. Dessa försäkringar är maximerade på så sätt att från en enskild försäkring utgår högst ett visst belopp – vanligen 75 000 kr. – som skall täcka såväl egna kostnader som motparts-kostnader. Även om beloppet i regel är tillräckligt kan det uppkomma situationer där det inte förslår, som t. ex. i miljötvister med anknytning till innehavet av en fastighet. Kostnaderna kan i sådana mål uppgå till betydande belopp.

Frågan om rättshjälp när rättegångskostnaderna överstiger maximibeloppet för rättsskyddsförsäkringen berördes i samband med att fastighetsundantaget infördes genom 1983 års ändringar i RHL (prop. 1982/83:61, JuU 19, rskr. 172). Från försäkringsgivarhåll hade – mot bakgrund av att försäkringarna var maximerade till visst belopp – ifrågasatts huruvida en rättsskyddsförsäkring kunde anses svara mot behoven i en stor fastighetstvist. Enligt departementschefen (prop. 1982/83:61 s. 34 f och 45) kunde det antas att praktiskt taget alla som kunde komma att beröras av tvister om fel i fastighet m.m. även fortsättningsvis skulle komma att vara försäkrade på ett tillfredsställande sätt. Departementschefen framhöll att det förhållandet att RHL i någon del kunde vara mer generös, eller på annat sätt te sig mer fördelaktig än villkoren i en rättsskyddsförsäkring, inte fick medföra att rättshjälp beviljades.

Vid tillämpningen av fastighetsundantaget har domstolarna ansett att rättshjälp inte skall beviljas när den rättssökande har en rättsskyddsförsäkring och försäkringens maximibelopp har överskridits (se t.ex. RH 1987:99).

Frågan har berörts av rättshjälpskommittén i betänkandet (SOU 1984:66) Den allmänna rättshjälpen. Efter att ha konstaterat att ersättningarna är maximerade till i de flesta fall 75 000 kr. uttalar kommittén följande (s. 77):

Försäkringsbolagens representanter har vid våra kontakter haft uppfattningen att ett sådant maximibelopp är tillräckligt för att täcka kostnaderna i ett enskilt mål. Eftersom syftet inte är att ställa någon utan skydd har bolagen den inställningen att beloppet skall anpassas till försäkringsbehovet. Vår bedömning är också att den här frågan inte kommer att vara något problem; vi har redan viss erfarenhet av situationen genom den regel i 8 § RHL som handlar om fastighetstvister.

Vid remissbehandlingen av rättshjälpskommitténs betänkande uppmärksammades frågan av flera instanser. Till dem hörde *Sveriges advokatsamfund* som ifrågasatte kommitténs slutsatser. Enligt samfundet kunde flera exempel ges där en enskild inte skulle ha kunnat hävda sin rätt om han enbart haft en rättsskyddsförsäkring att lita till, och samfundet kände till flera tvister där den rättssökande inte hade anhängiggjort rättegång därför att försäkringsbeloppet varit otillräckligt.

Också *Stockholms tingsrätt*, *Eksjö tingsrätt* och *Sveriges domareförbund* ifrågasatte om inte en lösning borde åstadkommas för sådana fall där den rättssökandes kostnader kommit att överstiga rättsskyddsförsäkringens ersättningstak. Enligt *LO* var det inte ens i okomplicerade tvister ovanligt med rättegångskostnader i storleksordningen 75 000 kr. *LO* ansåg att det därför fanns uppenbara farhågor för att den enskildes rättsskydd skulle komma att kraftigt urholkas.

Domstolsverket ansåg i sitt remissvar att någon form av skyddsregel måste införas för att den enskilde inte skall betas möjligheten att driva i och för sig befogade processer i sådana fall där kostnaderna överstiger försäkringens maximibelopp. Enligt verket -- som åberopade just miljötvister -- borde frågan övervägas ytterligare.

Utredningen om miljövårdens organisation lade i augusti 1987 fram betänkandet (SOU 1987:32) För en bättre miljö. I betänkandet behandlar utredningen ingående frågan om rättshjälp i miljömål (s. 500-507). Utredningen konstaterar att praxis varit starkt restriktiv i fråga om att bevilja rättshjälp när undantagsregeln i 8 § första stycket 8 RHL varit tillämplig. Enligt utredningen är 75 000 kr. många gånger ett otillräckligt belopp i miljömål, särskilt om det krävs teknisk eller medicinsk utredning. Detta är otillfredsställande anser utredningen, som också framhåller att det i miljötvister typiskt sett finns ett starkt samband mellan den enskildes och det allmännas intresse av att hindra eller minska skadliga miljöstörande verksamheter. Därefter anför utredningen följande (s. 506 f):

Det är ett starkt samhällseligt intresse och av betydelse för att upprätthålla respekten för miljöskyddsintressena att berörda enskilda är i stånd att bevaka sina rättigheter. Utredningen har inte kunnat finna att de motiv som legat bakom 1983 års inskränkning i rätten till rättshjälp är bärkraftiga i fråga om miljötvister. Reformens huvudsyfte torde ha varit att minska omfattningen av samhällets stöd i fråga om andra typer av fastighetstvister, där det normalt råder balans mellan parterna. Så är, som också riksdagen varit inne på, i allmänhet inte fallet på det miljörättsliga området. Utredningen föreslår därför att förutsättningarna för rättshjälp i dessa fall återställs till vad som gällde tidigare. Det förhållandet att den nya miljöskadelagen innebär vissa lättnader i den enskildes bevisbörda kan enligt utredningens mening inte utgöra något argument mot en sådan åtgärd.

Som framgår av det nyss återgivna uttalandet har riksdagen tidigare behandlat frågor om rättshjälp i miljömål. Det har då i första hand gällt önskemål om bättre möjligheter för enskilda att få ersättning för kostnader för teknisk hjälp och sakkunnigutredning. I samband med 1979 års ändringar i RHL uttalade utskottet att regleringen var mindre tillfredsställande och att risk förelåg för obalans mellan parter med olika förutsättningar. Frågan

borde därför bli föremål för ytterligare överväganden i lämpligt sammanhang (JuU 1978/79:30 s. 64). Till detta uttalande har utskottet hänvisat då frågan därefter har behandlats av riksdagen (senast i JuU 1986/87:26 s. 10).

I den nu aktuella propositionen berörs möjligheterna till rättshjälp i miljömål endast på så sätt att departementschefen tar upp frågan om ersättning för utredningskostnader i miljöskademål. Hon konstaterar att det i det hänseendet inte föreligger något behov av särregler (prop. s. 53).

Enligt utskottets mening utvisar de ovan redovisade remissynpunkterna och miljöorganisationsutredningens uttalande att fastighetsundantaget har medfört att möjligheterna till rättshjälp i vissa fall blivit för begränsade. Detta kan uppenbarligen få till följd att en rättssökande inte har möjlighet att driva sin sak vidare därför att rättsskyddsförsäkringens maximibelopp har uppnåtts. En sådan ordning kan inte anses tillfredsställande, och enligt utskottets mening finns det därför anledning för regeringen att överväga en ändring som tillgodoser de behov som här redovisats. Enligt vad utskottet erfarit har också inom justitiedepartementet nyligen tagits initiativ med sikte på en snar lösning i den riktning som utskottet nu angivit. Syftet bakom de nu aktuella motionerna Ju15 (yrkande 2), Ju704 och Ju705 får därmed anses vara tillgodosett.

I motion Ju15 omnämns vid sidan om miljömål också *mål om mögelskador i småhus*. I den del motionen tar sikte på ökade möjligheter till rättshjälp i sådana mål, kan utskottet hänvisa till vad utskottet nyss uttalat om att utformningen av fastighetsundantaget bör ses över.

I avvaktan på att reglerna ändras föreslås vidare i motion Ju15 (yrkande 3) att det bör göras möjligt att ge rättssökande, som i mögelskademål har förbrukat maximibeloppet i rättsskyddsförsäkringen, bidrag av medel från den statliga fonden för avhjälpande av fukt- och mögelskador i småhus. Utskottet – som konstaterar att reglerna för fonden (SFS 1985:1119) inte tillåter sådant stöd – utgår från att regeringens nyss nämnda överväganden sker i former som gör att det inte behöver bli aktuellt med några sådana åtgärder som åsyftas i motionsförslaget.

Rättshjälp vid bodelning

Enligt gällande regler finns det inget hinder mot att allmän rättshjälp beviljas i ärende om bodelning. Rättshjälp innebär att kostnaderna för skiftesmannen betalas av allmänna medel (9 § första stycket 7 RHL). Däremot kan *biträde* inte förordnas i ärenden om bodelning med undantag för ärenden som rör klander av bodelning (20 § andra stycket RHL).

Reglerna om allmän rättshjälp vid bodelning har ändrats vid flera tillfällen. Sammanfattningsvis kan utvecklingen sägas ha inneburit en alltmer långtgående begränsning av utrymmet för allmän rättshjälp vid bodelning (prop. 1975/76:47, JuU 17, rskr. 112, prop. 1982/83:61, JuU 19, rskr. 172).

I propositionen föreslås att allmän rättshjälp i ärende om bodelning mellan två makar skall få beviljas endast om det med hänsyn till boets beskaffenhet och makarnas personliga förhållanden finns särskilda skäl för rättshjälp.

Av motiveringen i propositionen (s. 35) framgår att statens kostnader för rättshjälp i bodelningsärenden har ökat kraftigt. Enligt departementschefen

är det inte rimligt att en så stor del av de begränsade resurser som står till buds på rättshjälpsområdet skall läggas ner på angelägenheter som rör fördelningen mellan makar emellan av deras privata egendom. Departementschefen anser därför att ytterligare inskränkningar måste göras och att framför allt en omfördelning bör ske så att rättshjälp kommer i fråga bara i de situationer där det är befogat med hänsyn till rättshjälpens grundläggande syfte, nämligen att stödja personer som inte har råd att betala kostnaderna i en rättslig angelägenhet.

I motion Ju14 riktas kritik mot att det skall krävas särskilda skäl för rättshjälp i ärenden om bodelning mellan makar. Detta kommer enligt motionärerna att innebära en sådan restriktivitet att det kan leda till att bodelningar klandras i större utsträckning än nu. Vidare bör, framhålls det i motionen, biträde i vissa situationer kunna förordnas i bodelningsärenden.

Utskottet delar departementschefens inställning att möjligheterna till rättshjälp i bodelningsärenden bör begränsas till förmån för ökade möjligheter att stödja personer som inte har råd att betala kostnaderna i en rättslig angelägenhet. Enligt utskottets mening utgör kravet på särskilda skäl en rimlig nivå för en sådan begränsning och kravet bör innebära att rättshjälp kommer att beviljas endast i fall där det föreligger ett verkligt behov av rättshjälp. Vidare bör hållas i minnet att ett rättshjälpsbiträde i mål om äktenskapsskillnad anses vara i viss utsträckning berättigat till ersättning också för arbete som han lagt ned på en bodelning, nämligen under förutsättning att en lösning av bodelningsfrågan haft betydelse för målet i övrigt (prop. 1982/83:61 s. 31). Att någon ändring härvidlag inte åsyftas med den nu föreslagna lagregleringen framhålls uttryckligen i propositionen (s. 98), och detta är enligt utskottets mening värdefullt, eftersom rättsligt bistånd i den formen kan vara av särskild betydelse för många av dem som lever under enkla förhållanden men som behöver hjälp för att lösa en bodelningsfråga. Med dessa uttalanden avstyrker utskottet bifall till motion Ju14 i nu aktuell del.

Allmän rättshjälp för näringsidkare

Möjligheterna för en näringsidkare att få allmän rättshjälp är begränsade. Enligt 8 § första stycket 3 RHL får näringsidkare inte beviljas rättshjälp, om det inte med hänsyn till verksamhetens art och begränsade omfattning, näringsidkarens ekonomiska och personliga förhållanden eller omständigheterna i övrigt finns skäl för rättshjälp.

I motionerna Ju12 och Ju712 förordas ökade möjligheter för näringsidkare att få allmän rättshjälp. Den förstnämnda motionen innehåller förslag om att riksdagen bör uttala sig för en liberalare praxis när det gäller rättshjälp för småföretagare som är att likställa med löntagare. I den andra motionen föreslås förbättringar i småföretagares möjligheter att få rättshjälp för att tillvarata sin rätt efter konkurs.

I propositionen (s. 43) redovisar departementschefen att rättshjälpskommittén i sitt huvudbetänkande (SOU 1984:66) Den allmänna rättshjälp har undersökt hur bestämmelsen om rättshjälp för näringsidkare har tillämpats och att kommittén därvid konstaterat att näringsidkare beviljas rättshjälp i den utsträckning som har förutsatts i tidigare lagstiftningsärenden. Vidare

omnämner departementschefen att det under remissbehandlingen av rätts-hjälpskommitténs betänkande framfördes krav på att näringsidkare oftare än i dag bör komma i fråga för allmän rättshjälp. Med hänvisning till att begränsade resurser står till buds förklarar sig emellertid departementsche- fen inte vara beredd att föreslå några ändringar i detta hänseende.

I specialmotiveringen (s. 97) framhålls att det vid prövningen av om en näringsidkare skall beviljas allmän rättshjälp eller ej bör göras en helhetsbe- dömning av den rättssökandes situation. För att detta tydligare skall komma fram föreslås att det i lagtexten görs en redaktionell ändring, som närmare framgår av lagförslaget (se ovan s. 3). I specialmotiveringen sägs vidare att näringsidkare även i fortsättningen skall kunna beviljas rättshjälp om de har en sådan ekonomisk situation att de kan jämföras med löntagare i vanliga inkomstlägen. I fråga om rättshjälp efter det att näringsverksamheten har upphört överensstämmer den föreslagna lagtexten enligt departementsche- fens mening bättre än gällande lydelse med den uppfattning som har kommit till uttryck i ett antal avgöranden av högsta domstolen.

Frågan om ökade möjligheter för näringsidkare att få allmän rättshjälp har varit en regelbundet återkommande fråga för utskottet, senast vid 1984/85 års riksmöte då utskottet behandlade en motion i ämnet. Utskottet hänvisade i sitt av riksdagen godkända betänkande till att remissbehandlingen av rättshjälpskommitténs nämnda betänkande ännu inte var avslutad (JuU 1984/85:21 s. 2).

Utskottet anser att det finns skäl att ansluta sig till vad departementschefen – med åberopande av rättshjälpskommitténs slutsatser – har uttalat om möjligheterna för näringsidkare att beviljas allmän rättshjälp. De synpunk- ter härvidlag som har redovisats i specialmotiveringen är enligt utskottets mening ägnade att i väsentlig mån tillgodose syftet med de nu aktuella två motionerna. Några sådana riksdagens åtgärder som föreslås i motionerna Ju12 och Ju712 är således inte erforderliga.

Frågor i övrigt om tillämpningsområdet

I motion Ju13 kritiserar man att det är en omfördelning inom givna kostnadsramar som enligt propositionen skall ligga till grund för de förbättringar som föreslås. Detta måste enligt motionärerna innebära att man tar från ett område och ger till ett annat, när i stället rättshjälpen borde tillföras ytterligare medel. I motionen riktas vidare särskild kritik mot att allt fler rättshjälpsuppgifter överförs till försäkringsbolag.

Utskottet har för sin del inget att erinra mot grundtanken bakom det nu aktuella förslaget, nämligen att förbättra rättshjälpen genom omfördelningar inom nuvarande kostnadsramar. Av vad utskottet tidigare anfört framgår vidare att utskottet ansluter sig till vad departementschefen föreslagit beträffande begränsningar i olika hänseenden inom området för allmän rättshjälp. Detta innebär att utskottet inte ställer sig bakom den kritik som framförs i motion Ju13. Vad särskilt angår anmärkningarna mot att ytterligare områden förs över till försäkringssystemet och de farhågor som detta enligt motionärerna föranleder vill utskottet erinra om att departe- mentschefen betonar att det är angeläget att rättsskyddsförsäkringarnas

villkor inte förändras på ett sådant sätt att de rättssökandes möjligheter att ta sin rätt till vara begränsas i en oacceptabel omfattning. Vidare understryks att departementschefen utgår från att den fortsatta utvecklingen kommer att följas av berörda myndigheter och att det för förslagen varit av betydelse att försäkringsverksamheten är reglerad i lag och står under tillsyn av försäkringsinspektionen.

Med dessa uttalanden avstyrker utskottet bifall till motion Ju13 i nu aktuell del (yrkande 1).

I några motioner uttrycks önskemål om förbättrade möjligheter till rättshjälp på vissa särskilda områden, vilka i och för sig inte berörs i propositionen, men som utskottet anser det vara lämpligt att behandla i detta sammanhang. De frågor som tas upp i motionerna är rättshjälp åt intagen på kriminalvårdsanstalt, rättshjälp vid felbehandling inom sjukvården och rättshjälp i mål inför Europakommissionen för de mänskliga rättigheterna m.m.

Enligt motion Ju703 bör möjligheterna för *intagna på kriminalvårdsanstalt* att få rättshjälp i disciplinärenden utvidgas.

Frågan om rättshjälp åt intagna i disciplinärenden har behandlats av riksdagen vid flera tillfällen, senast förra året med anledning av en liknande motion som den nu aktuella. Utskottet redogjorde då (JuU 1986/87:26 s. 7 f) för innehållet i reglerna om disciplinär bestraffning av den som är intagen i anstalt och för förfarandet i sådana ärenden. Utskottet konstaterade att RHL i och för sig lämnar utrymme för allmän rättshjälp åt intagna som är föremål för disciplinförfarande, men att kravet på att behov skall föreligga för rättshjälp inte annat än undantagsvis torde var uppfyllt i sådana ärenden. Utskottet ansåg att regleringen i RHL i förening med den ordning som gäller för handläggningen av disciplinärenden innebar att de intagnas berättigade intressen är tillgodosedda.

Under beredningen av detta ärende har utskottet från rättshjälpsnämnderna inhämtat att ansökningar från intagna om rättshjälp i disciplinärenden är mycket sällan förekommande.

Utskottet saknar anledning att ha en annan uppfattning i frågan än den utskottet uttryckte förra året. Utskottet avstyrker bifall till motion Ju703.

I motion Ju721 begärs förbättringar vad gäller möjligheterna till *rättshjälp för felbehandlad patient*. Enligt motionären bör rättshjälp kunna beviljas i sådana ärenden utan särskilda skäl om ärendet på grund av preskription inte har kunnat prövas inom patientförsäkringssystemet och – för det fall prövning har skett – om det föreligger särskilda omständigheter.

En liknande motion behandlades av riksdagen för två år sedan. Utskottet lämnade då (JuU 1985/86:26 s. 7–10) en ingående redogörelse för reglerna i RHL och deras tillämpning i praxis, och utskottet beskrev också huvuddragen i patientskadeförsäkringssystemet. Vid förra riksmötet behandlade riksdagen ett par motioner om bl.a. patientförsäkringsfrågor, och lagutskottet redogjorde därvid (LU 1986/87:7) ingående för försäkringssystemet och för de skadeståndsrättsliga reglerna på området.

I fråga om möjligheterna till rättshjälp i ärenden om behandlingsskada uttalade justitieutskottet vid sin tidigare behandling av frågan att det finns

skadefall som inte ersätts genom försäkringen och där patienten är hänvisad till att söka ersättning på annat sätt, t.ex. genom att framställa skadeståndsanspråk. Enligt utskottet torde i sådana fall behov av biträde enligt RHL i och för sig anses föreligga, men utgångsläget kunde skilja sig från fall till fall. Utskottet ansåg att om ersättningskravet tidigare hade prövats i sak enligt patientförsäkringsvillkoren och ogillats, risken torde vara större att en ansökan om rättshjälp skulle avslås – på grund av att sökanden skulle anses sakna befogat intresse av att få saken prövad – än om sådan prövning i sak inte skett. Utskottet framhöll att stor försiktighet hade förordats vid användningen av denna avslagsgrund, såväl i förarbetena till RHL som i rättspraxis. Vidare betonade utskottet att kravet i RHL på befogat intresse syftade till att förhindra missbruk av rättshjälpen i uppenbara fall och att en sådan ordning inte kan undvaras helt ens i patientskadeärenden. Avslutningsvis anförde utskottet att det vid en riktig tillämpning av de gällande bestämmelserna inte fanns skäl att göra några sådana ändringar i RHL som hade föreslagits i den då aktuella motionen.

De överväganden som nu redovisats i fråga om möjligheterna till rättshjälp i patientskadefall är enligt utskottets mening giltiga också i dag. Utskottet avstyrker bifall till motion Ju721.

I motion Ju720 förordas att det inte skall krävas särskilda skäl för att få allmän rättshjälp i ärenden om *klagomål enligt den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna*. Enligt motionären har praxis kommit att utveckla sig så att möjligheterna till rättshjälp i dessa ärenden i praktiken saknas. Utöver att kravet på särskilda skäl bör utmönstras återopas i motionen att det egentligen saknas anledning att behandla klagomål enligt Europakonventionen som utlandsärenden. Det är nämligen, menar motionären, en betydande skillnad mellan de organ som behandlar dessa klagomål och utländska myndigheter som handlägger ärenden med tillämpning av sin egen lagstiftning. Hans tanke är att klagomålen enligt Europakonventionen är att se som ett fullföljande av en procedur i Sverige, och det är mera en tillfällighet att prövningsinstansen inte ligger i Sverige.

Allmän rättshjälp får enligt RHL i princip inte beviljas i angelägenhet som skall prövas eller på annat sätt behandlas utomlands. Undantagsvis kan sådan hjälp beviljas under förutsättning att den rättssökande är bosatt här i landet och det föreligger särskilda skäl för rättshjälp (8 § första stycket 1 RHL). I förarbetena till RHL uttalade departementschefen (prop. 1972:4 s. 244) att rättshjälp i princip inte bör kunna lämnas vare sig svenska medborgare eller andra när det gäller angelägenheter som behandlas utomlands. Han framhöll dock att det undantagsvis borde kunna komma i fråga att lämna rättshjälp i sådana angelägenheter.

I praxis har bestämmelsen rörande angelägenhet som behandlas utomlands tillämpats så att sakens särskilda beskaffenhet varit utslagsgivande för frågan om rättshjälp skall beviljas eller ej. I flera fall har hänvisats till den rättssökandes personliga förhållanden. I de fall där rättshjälp har beviljats kan två grupper urskiljas. Den ena gruppen gäller ärenden som rör statusfrågor, dvs. frågor om äktenskapsskillnad, vårdnad om barn, medborgarskap m.m. Den andra gruppen utgörs av ärenden med humanitärt inslag.

t.ex. ärenden som gällt skadestånd på grund av nazistisk förföljelse eller återförening av familjemedlemmar. JuU 1987/88:21

Riksdagen behandlade en liknande motion som den nu aktuella vid riksmötet 1975/76. Utskottet redogjorde då (JuU 1975/76:17 s. 20–22) för Europakonventionen för de mänskliga rättigheterna och för behandlingen av sådana ärenden i kommissionen och domstolen. Efter att ha redovisat den praxis som utvecklats i fråga om att bevilja rättshjälp i ärenden som prövas utomlands konstaterade utskottet att möjligheterna till rättshjälp i ärenden om åsidosättande av mänskliga rättigheter och grundläggande friheter inte var så begränsade som förmodats i den motion som utskottet då behandlade. Utskottet ansåg emellertid att det vid tillämpningen kunde uppkomma avvägningsproblem som det fanns anledning att överväga i den allmänna översyn av rättshjälpssystemet som pågick vid den tiden.

I rättshjälpsutredningens betänkande (SOU 1977:49) Översyn av rättshjälpssystemet föreslogs inte några ändringar i reglerna om rättshjälp i utlandsärenden. Också vid 1978/79 års riksmöte behandlade riksdagen en motion som gällde rättshjälp i angelägenhet som behandlas utomlands. I motionen förordades – mot bakgrund av kravet på särskilda skäl för rättshjälp i sådana ärenden – generösare principer för rättshjälp då behovet uppstått på grund av felaktigt handlande av svensk myndighet. Utskottet (JuU 1978/79:30 s. 55–57) hänvisade till sina tidigare uttalanden och tillade att tillämpningen av regeln om rättshjälp i utlandsärenden liksom andra problem i sådana ärenden borde uppmärksammas i den översyn av rättshjälpssystemet som utskottet förordade.

Rättshjälpkommittén uttalar i betänkandet (SOU 1984:66) Den allmänna rättshjälp (s. 93) att det beträffande rättshjälp i angelägenhet utomlands synes ha utvecklats en sträng praxis och att det därför enligt kommitténs mening inte föreligger anledning att överväga ytterligare inskränkningar. Mot bakgrund av kravet på besparingar i utredningsdirektiven förklarar kommittén att det heller inte kan bli fråga om att utvidga rätten till rättshjälp i sådana ärenden.

Utskottet kan för sin del konstatera att det i praxis uppenbarligen har intagits en restriktiv hållning när det gällt att bevilja rättshjälp i nu ifrågavarande ärenden. En sådan utveckling ligger också i linje med uttalandena i förarbetena till RHL om att rättshjälp i dessa fall skall komma i fråga endast undantagsvis. Enligt utskottets mening kan det dock finnas anledning framhålla att det är väl förenligt med gällande rätt att rättshjälp beviljas i ärenden som visserligen skall handläggas utomlands men där det föreligger starka humanitära skäl för den rättssökande att få sin sak prövad, något som inte sällan kan vara fallet vid klagomål enligt Europakonventionen.

Med dessa uttalanden avstyrker utskottet bifall till motion Ju720.

Rättshjälp i utlänningsärenden

I flera motioner berörs frågor om rättshjälp i utlänningsärenden. I motionerna Ju13 (yrkande 3), Ju14 och Ju718 (yrkande 2) förordas ökade möjligheter till *allmän rättshjälp* i utlänningsärenden. Två motioner innehåller förslag

som rör frågan om vid vilken tidpunkt det skall förordnas *offentligt biträde* i asylärenden. I motion Ju718 (yrkande 1) föreslås att det skall ske "redan vid gränsen" och i motion Ju13 (yrkande 6) att det skall ske inom ett dygn från det utlänningen har tagits i förvar. I den sistnämnda motionen tas också upp (yrkande 5) en fråga om biträdesersättning. Enligt vad som framhålls i motionen innebär de långa handläggningstiderna i ärenden enligt utlänningslagstiftningen att jurister som ägnar sig åt sådana ärenden får likviditetsproblem.

En utlännings särskilda behov av juridiskt biträde har i första hand tillgodosetts genom att de flesta av de för utlänningar mest betydelsefulla rättsliga angelägenheterna omfattas av bestämmelserna om offentligt biträde i 41 § 5-9 RHL. Möjligheterna för en utlänning att få allmän rättshjälp i andra ärenden än dem som omfattas av bestämmelserna om offentligt biträde är inte särskilt reglerade i RHL utan får bedömas i enlighet med de allmänna principer som gäller för rätt till allmän rättshjälp.

Beträffande möjligheterna till allmän rättshjälp i utlänningsärenden redovisar departementschefen till en början (s. 37-41) innehållet i en skrivelse från ombudsmannen mot etnisk diskriminering (DO), i vilken denne förordar att åtgärder vidtas för förbättrad rättshjälp för invandrare. Enligt DO är det fyra ärendetyper som är aktuella, nämligen frågor om 1. flyktingförklaring och resedokument, 2. upphävande av utvisning på grund av brott, 3. svenskt medborgarskap i vissa fall och 4. etnisk diskriminering.

Departementschefen framhåller att det för bedömningen av de frågor DO tagit upp är av avgörande betydelse i vad mån rätt till allmän rättshjälp föreligger i förvaltningsärenden. Mot bakgrund av de skyldigheter i utredningshänseende m.m. som åvilar myndigheterna i dessa ärenden redovisar departementschefen därefter att det för att behov av allmän rättshjälp skall anses föreligga i förvaltningsärenden brukar krävas att det föreligger särskilda omständigheter som kan hänföras antingen till den rättssökandes personliga förhållanden eller till ärendets omfattning eller svårighetsgrad.

Vidare konstaterar departementschefen att den omständigheten, att de för utlänningarna mest betydelsefulla och ingripande angelägenheterna omfattas av bestämmelserna om offentligt biträde, självfallet inte får leda till slutsatsen att utrymmet för allmän rättshjälp i övriga angelägenheter som rör utlänningar är mer begränsat än vad de allmänna principerna om rätt till allmän rättshjälp i förvaltningsärenden motiverar. Enligt departementschefen torde av praxis i stället framgå att utrymmet för allmän rättshjälp i förvaltningsärenden där utlänningar är inblandade generellt sett är stort, och att språksvårigheter och bristande erfarenhet av svenska förhållanden alltid måste väga tungt vid bedömningen av behovet av biträde.

Fortsättningsvis konstaterar departementschefen att allmän rättshjälp redan med nu gällande regler kan beviljas utlänningar i förvaltningsärenden i en betydande omfattning och att en utlänning enligt gällande ordning endast i speciella fall torde kunna vägras allmän rättshjälp i de av DO berörda angelägenheterna. Vidare uttalar departementschefen att hon utgår från att DO även i fortsättningen bevakar utvecklingen på området, och avslutningsvis förklarar hon sig själv ha för avsikt att framöver ägna saken uppmärksamhet.

DO har beretts tillfälle att yttra sig över vad som har anförts i propositionen. Han har därvid uttalat att han med tillfredsställelse konstaterat att departementschefen anslutit sig till hans synpunkter och önskemål, men att praxis dock enligt hans mening varit betydligt mer stelbent och restriktiv än vad departementschefens tolkning av reglerna borde medgett. Enligt DO är det inte endast språksvårigheter som normalt ligger utlänningen i fatet utan oförmåga – till följd av bristande kunskaper om svenska tänkesätt och rutiner – att över huvud taget framträda och föra sin talan, så att den blir rätt uppfattad av förvaltningsmyndigheterna. Behovet av biträde blir därför enligt DO:s mening ofta ej synligt i utredningsskedet utan först då frågan om ett överklagande blir aktuell.

Som nyss nämnts regleras möjligheterna till rättshjälp genom offentligt biträde i utlänningsärenden i 41 § 5–9 RIL. Enligt 42 § RHL skall rättshjälp genom offentligt biträde beviljas om det inte måste antas att behov av biträde saknas, det föreligger med andra ord en presumtion för rättshjälp i dessa ärenden.

I utlänningsärenden provas rättshjälpsfrågorna av rättshjälpsnämnderna. Rättshjälp beviljas och biträde förordnas efter ansökan eller annars då anledning föreligger. När polismyndighet beslutar om avvisning med stöd av 28 eller 29 § utlänningslagen (1980:376) har utlänningen inte rätt till rättshjälp om inte utlänningen hålls i förvar längre än en vecka. Rätt till offentligt biträde föreligger emellertid redan under polisutredningen så snart anledning föreligger att överlämna ett avvisningsärende till invandrarverket liksom vid polisutredning när fråga har uppkommit om utvisning. I regel förordnas biträde i dessa fall efter anmälan från polismyndigheten.

Asylutredningen har i sitt slutbetänkande (SOU 1986:48) Rättssäkerheten vid direktavvisningar behandlat frågor som rör rättshjälp vid sådana avvisningar. Med direktavvisning avses i princip sådana beslut om avvisning av en asylsökande som under vissa förutsättningar kan fattas av polismyndigheten själv. Asylutredningens betänkande har remissbehandlats. I propositionen (s. 79) upplyser departementschefen om att frågan om rättshjälp vid direktavvisningar för närvarande övervägs inom arbetsmarknadsdepartementet och att hon därför avstår från att i detta sammanhang ta upp frågan om behovet av offentligt biträde eller annan rättshjälp i dessa ärenden.

Sedan den nu aktuella propositionen beslutades har två utredningar som gällt översyn av utlänningslagstiftningen slutförts. Sålunda har utredningen för översyn av utlänningslagen och asylärendeutredningen lagt fram betänkandena (SOU 1988:1) Översyn av utlänningslagen resp. (SOU 1988:2) Kortare väntan. Båda utredningarna har haft till uppgift att lägga fram förslag som kan förkorta handläggningstiderna i utlänningsärenden. Betänkandena remissbehandlas för närvarande och enligt vad utskottet erfarit kan en remiss till lagrådet i frågor om utlänningslagstiftningen bli aktuell senare i vår.

I propositionen föreslås (s. 80 f) att i ärenden angående avvisning eller verkställighet av avvisning eller utvisning rättshjälp skall beviljas, om utlänningen har hållits i förvar längre tid än tre dagar i stället för som nu längre än en vecka.

Vad först gäller frågan om allmän rättshjälp i utlänningsärenden vill utskottet uttala förståelse för de synpunkter som kommer till uttryck i motionerna. Det är emellertid också enligt utskottets mening så att de nuvarande reglerna – rätt tillämpade – får anses ge tillräckliga möjligheter till allmän rättshjälp i de ärenden som nu avses. Enligt utskottets mening är det dock angeläget att utvecklingen följs noga. Med dessa uttalanden avstyrker utskottet bifall till motionerna Ju13, Ju14 och Ju718 i här aktuella delar.

Beträffande rättshjälp genom offentligt biträde i utlänningsärenden konstaterar utskottet att den ändring som föreslås i propositionen får anses innebära en väsentlig förbättring i den asylsökandes möjligheter att genom ett offentligt biträde tillvarata sin rätt i de fall där utlänning tagits i förvar. Av redogörelsen ovan har framgått att frågor av betydelse för möjligheterna till rättshjälp genom offentligt biträde i utlänningsärenden övervägs inom ramen för den översyn av utlänningslagstiftningen i dess helhet som för närvarande pågår. I det läget bör det enligt utskottets mening inte göras något uttalande med anledning av motionerna Ju13 och Ju718 i nu behandlade delar.

Den pågående översynen av utlänningslagstiftningen har som nämnts till syfte att förkorta handläggningstiderna i utlänningsärenden. Långa handläggningstider torde vara den huvudsakliga orsaken till de olägenheter i ersättningshänseende som har påtalats i motion Ju13. I avvaktan på resultatet av det arbete som pågår föreligger det enligt utskottets mening inte skäl för riksdagen att göra något sådant uttalande som förordas i motionen. Det kan däremot vara skäl att påpeka att ärenden om förskott och om slutreglering självklart bör handläggas med skyndsanhets. Utskottet utgår från att centralmyndigheten för rättshjälpen i sitt löpande arbete uppmärksammar denna sida av saken och vidtar de åtgärder som kan påkallas.

Med dessa uttalanden avstyrker utskottet bifall till motion Ju13 också i denna del (yrkande 5).

Inkomstgränsen för allmän rättshjälp och avgifterna

Inkomstgränsen för allmän rättshjälp

Rätten till allmän rättshjälp har alltsedan tillkomsten av RHL varit avhängig av bl.a. att den rättssökandes beräknade årsinkomst inte överstiger ett visst belopp. Fram till den 1 maj 1983 var inkomstgränsen knuten till basbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring. Den som hade en beräknad årsinkomst som översteg åtta gånger basbeloppet kunde då inte komma i fråga för allmän rättshjälp. När kopplingen till basbeloppet upphävdes gick gränsen för rätt till rättshjälp vid en årsinkomst om 142 000 kr. I samband med 1983 års ändringar i RHL bestämdes gränsen till 110 000 kr. och den gränsen har inte ändrats sedan dess utan gäller alltså.

Rättshjälpskommittén förslög i sitt betänkande (SOU 1984:66) Den allmänna rättshjälpen (s. 98 f) att inkomstgränsen skulle slopas. Departementschefen är av annan mening och förklarar – på i propositionen närmare angivna skäl (s. 43) – att en inkomstgräns för rätt till allmän rättshjälp bör behållas.

Enligt departementschefen bör man emellertid återgå till att koppla

inkomstgränsen – och övriga beloppsnivåer i RHL – till basbeloppet enligt lagen om allmän försäkring. Hon föreslår en gräns som motsvarar sju gånger basbeloppet, vilket innebär att den högsta beräknade årsinkomsten för rätt till allmän rättshjälp under år 1988 skulle uppgå till 168 000 kr.

I motion Ju11 förordas – med hänvisning till rättshjälpskommitténs förslag – att inkomstgränsen för rätt till allmän rättshjälp slopas.

Utskottet delar departementschefens uppfattning att det bör finnas en inkomstgräns för rätt till allmän rättshjälp. Vad utskottet därvid tar särskilt fasta på är att en sådan gräns är väl förenlig med rättshjälpens karaktär av social skyddslagstiftning. Till detta kommer de nackdelar av praktisk natur som skulle vara förenade med ett system utan inkomstgräns och vilka redovisas närmare i propositionen. Utskottet avstyrker bifall till motion Ju11 i här aktuell del (yrkande 1).

Avgifterna

Enligt 11 § RHL skall den rättssökande bidra till kostnaderna för rättshjälp genom att betala *rättshjälpsavgift* och *tilläggsavgift* enligt vad som sägs i 12–15 §§.

När det gäller rättshjälpsavgiften ansågs det vid införandet av RHL att den rättssökande på förhand borde kunna avgöra hur mycket han kunde komma att själv få betala för rättshjälp. Avgiftssystemet konstruerades därför som ett system med *maximibelopp*, dvs. ett högsta belopp vartill rättshjälpsavgiften kan uppgå. Maximibeloppet var tänkt att motsvara den rättssökandes betalningsförmåga. En nackdel med systemet med enbart maximibelopp visade sig vara att den som beviljats rättshjälp inte behövde göra några egna processekonomiska överväganden efter det att kostnaderna uppgått till maximibeloppet.

I syfte att öka den rättssökandes kostnadsmedvetande – och därmed motverka uppkomsten av onödigt dyra processer – infördes i maj 1983 systemet med tilläggsavgift. Även tilläggsavgiften har konstruerats med ett maximibelopp.

Maximibeloppet för rättshjälpsavgiften fastställs i samband med att rättshjälp beviljas, och det innebär att den rättssökande normalt inte kommer att betala mer av kostnaderna för rättshjälp än som svarar mot det fastställda beloppet. Maximibeloppet är en preliminär avgift som i princip skall betalas i förskott. När ärendet sedan har avslutats skall rättshjälpsavgift fastställas. Maximibeloppet för rättshjälpsavgiften kan i vissa fall jämkas (15 § andra stycket RHL).

I samband med att rättshjälp med biträdesförordnande beviljas fastställs förutom maximibeloppet för rättshjälpsavgiften även det belopp vartill tilläggsavgiften högst kan uppgå. Högsta belopp för tilläggsavgiften är begränsat till fem gånger den rättssökandes maximibelopp för rättshjälpsavgiften och anger vad den rättssökande högst kan komma att få betala i tilläggsavgift. Liksom maximibeloppet för rättshjälpsavgiften är högsta beloppet för tilläggsavgiften en preliminär avgift. Den skall dock inte erläggas i förskott i sin helhet utan biträdet förutsätts avkräva den rättssökande ett skäligt belopp allteftersom kostnader för biträdets arbete uppkommer. När sedan ärendet avslutats skall eventuell tilläggsavgift fastställas. Om

maximibeloppet för rättshjälpsavgiften jämkas, skall högsta beloppet för tilläggsavgiften jämkas i motsvarande mån (15 § fjärde stycket RHL).

I 12 och 13 §§ RHL regleras beräkningen av maximibeloppet för fysisk person. Systemet har utformats så att den som har en årsinkomst som inte överstiger 35 000 kr. betalar en *grundavgift* om 350 kr. Grundavgiften får i vissa fall sättas ned. För den som har högre inkomst än 35 000 kr. bestäms maximibeloppet efter en stigande skala i förhållande till inkomsten. Hur denna skala närmare är utformad framgår av lagtexten (se ovan s. 6 f).

Tilläggsavgift utgår om biträdets ersättning överstiger 3 000 kr. Den rättssökande skall då utöver rättshjälpsavgiften betala tilläggsavgift om 10 % av den del av ersättningen som överstiger 3 000 kr., dock – som nämnts – högst ett belopp som motsvarar fem gånger maximibeloppet.

Domstolsverket har enligt 11 § andra stycket RHL bemyndigats att meddela närmare föreskrifter för beräkning av maximibeloppet för rättshjälpsavgiften. Föreskrifterna kungörs i domstolsverkets författningssamling (DVFS) men publiceras också varje år i en särskild folder, senast Rättshjälp och taxor 1988.

För rättshjälpsformen *rådgivning* utgår en avgift om 85 kr. för varje påbörjad tidsperiod om 15 minuter. Rådgivning får ske under högst en timme. Avgiften får sättas ned.

I propositionen föreslås (s. 43–49) att maximibeloppen för rättshjälpsavgifterna sänks i de flesta vanliga inkomstlägen. Hur de nya avgifterna närmare bestämt skall beräknas framgår av förslaget till ny lydelse av 11 och 12 §§ RHL (se ovan s. 6 f). I motiveringen (s. 48) finns också en tabell som visar maximibeloppets storlek i olika inkomstlägen vid en tillämpning år 1987 av de nu föreslagna reglerna. Tilläggsavgiften föreslås även fortsättningsvis utgöra 10 % av den del av biträdesarvodet som överstiger ett visst belopp, men det högsta beloppet för tilläggsavgiften föreslås bli begränsat till dubbla maximibeloppet för rättshjälpsavgiften mot för närvarande fem gånger detta belopp.

Den nuvarande benämningen grundavgift ersätts enligt förslaget – av terminologiska skäl – med *grundbelopp*. Grundbeloppet föreslås motsvara avgiften för en timmes rådgivning. Rådgivningsavgiften föreslås bli bestämd så att avgiften för en timmes rådgivning motsvarar den ersättning som normalt utgår för en timmes arbete för ett rättshjälpsbiträde (den s. k. timkostnadsnormen). Förslaget innebär att därmed grundbelopp, rådgivningsavgift och timkostnadsnorm kommer att uppgå till samma belopp. Beloppet kommer inte att framgå direkt av RHL utan det föreslås ankomma på domstolsverket att årligen bestämma såväl grundbelopp och rådgivningsavgift som timkostnadsnorm. År 1987 var timkostnadsnormen 445 kr., och för år 1988 har den bestämts till 490 kr. (DVFS 1987:17, B 33).

I motionerna Ju13 (yrkande 4) och Ju14 riktas kritik mot de föreslagna avgiftsändringarna. Kritiken i de båda motionerna tar sikte på att förslaget innebär en höjning av rättshjälpsavgifterna i låga inkomstlägen. I motion Ju14 förordas även ökade möjligheter till jämkning och eftergift av avgiften för rådgivning.

I motiveringen åberopar departementschefen att det varit ett bärande motiv för de begränsningar i den allmänna rättshjälps tillämpningsområde

som hon föreslagit att kunna ge fler rättssökande möjlighet att få allmän rättshjälp. Enligt vad hon anför är den allmänna rättshjälpens värde för de rättssökande i hög grad beroende av avgifternas storlek, och för att de enskilda skall ha en verklig möjlighet att ta till vara sina rättsliga intressen krävs att avgifterna inte är större än att de enskilda har råd att betala dem.

Departementschefen framhåller att med förslaget återförs nivån på de rättssökandes kostnader för rådgivning till – relativt sett – den nivå som gällde vid RHL:s tillkomst. För att hålla rättshjälpavgifterna på en rimlig nivå för rättssökande med små inkomster föreslår departementschefen – i saklig överensstämmelse med vad som tidigare gällde – att grundbeloppet skall vara detsamma som maximibeloppet upp till en beräknad årsinkomst om två gånger basbeloppet, dvs. för år 1988 en årsinkomst om högst 48 000 kr. mot för närvarande 35 000 kr. Enligt departementschefen medför detta att maximibeloppet kommer att motsvara grundbeloppet för fler rättssökande än i dag.

Departementschefen uttalar vidare att den sänkning av avgifterna som hon föreslår också bör komma dem till godo som kommer i fråga för nedsättning eller eftergift av avgiften. Enligt hennes mening är det därvid mest angeläget att vidga utrymmet för att efterge avgiften helt. Hon föreslår därför att 12 § första stycket ändras så att det klargörs att endast den rättssökandes egen förmåga att betala avgiften skall läggas till grund för bedömningen. Enligt departementschefen bör det även i fortsättningen ankomma på domstolsverket att meddela de närmare föreskrifterna för bl.a. nedsättning och eftergift av rättshjälpavgiften och rådgivningsavgiften.

Utskottet kan för sin del ställa sig bakom tanken med förslaget att genom generella avgiftssänkningar vidga möjligheterna till rättshjälp för personer i vanliga inkomstlägen. De framlagda förslagen är också i allt väsentligt väl ägnade att leda till sådant resultat. I några hänseenden synes dock enligt utskottets mening förslaget kunna medföra mindre nöjaktiga konsekvenser. Vad utskottet avser är de höjningar av rättshjälpavgiften och rådgivningsavgiften som förslaget medför för personer med låga inkomster. Departementschefen har varit medveten härom och också föreslagit vissa åtgärder i syfte att lindra dessa. Sålunda har hon förordat på visst sätt vidgade möjligheter till eftergift.

Enligt utskottets mening är dessa åtgärder emellertid inte tillräckliga. Utskottet anser att möjligheterna till jämkning och eftergift skall utformas så att rättshjälp- och rådgivningsavgifter efter förslagets genomförande inte blir högre än för närvarande för personer med låga inkomster. För framtiden bör enligt utskottets mening en eventuell höjning av avgifterna för dessa personer inte bli större i förhållande till nuvarande avgifter än vad som kan motiveras av penningvärdets förändring. Det får ankomma på regeringen att i förordning meddela erforderliga föreskrifter i enlighet med vad utskottet anför.

Vad utskottet med anledning av motionerna Ju13 och Ju14 i här aktuella delar har uttalat bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Behörighet för biträde vid allmän rättshjälp och för offentligt biträde

Om allmän rättshjälp har beviljats har den rättssökande – i den mån det bedöms erforderligt – rätt att få ett juridiskt biträde. För vissa typer av ärenden finns ytterligare inskränkningar (20 § RHL). Enligt 21 § första stycket RHL får till biträde förordnas advokat, biträdande jurist på advokatbyrå eller annan som är lämplig för uppdraget.

Enligt 44 § första stycket RHL får till offentligt biträde den förordnas som är lämplig.

I propositionen föreslås att annan än advokat eller biträdande jurist på advokatbyrå skall få förordnas till rättshjälpsbiträde eller offentligt biträde *endast om det finns skäl för det*.

I motion Ju11 (yrkande 2) yrkas avslag på förslaget till ändring av 21 § RHL, och i motion Ju13 (yrkande 7) riktas kritik mot den föreslagna ändringen av 44 § RHL. Enligt den förstnämnda motionen bör alla lämpliga jurister behandlas lika, och enligt den andra är den kontroll som rättshjälpsnämnderna utövar beträffande de offentliga biträdena bättre än den som åstadkoms genom att ändra 44 § RHL. I motion Ju14 förordas att regeln i 21 § RHL görs ännu restriktivare än vad förslaget i propositionen innebär.

Utskottet ansluter sig till departementschefens förslag och avstyrker bifall till de i den här delen aktuella motionsyrkandena.

Biträdesersättningen

I motion Ju13 (yrkande 2) begärs en höjning av biträdesersättningarna i rättshjälssystemet. Enligt vad som framhålls i motionen har biträdesersättningarna inte höjts i takt med kostnadsutvecklingen, något som kan negativt påverka advokater och andra att åta sig rättshjälpsberättigade uppdrag.

Enligt 22 § första stycket RHL har bl.a. biträde rätt till skälig ersättning för det arbete som uppdraget har krävt. I bestämmelsen bemyndigas regeringen eller, efter regeringens bemyndigande, domstolsverket att fastställa taxa som skall tillämpas vid bestämmande av ersättningen. På den allmänna rättshjälpsens område har endast en taxa fastställts, nämligen för ärenden om äktenskapsskillnad efter gemensam ansökan (DVFS 1987:17, B 33). Även om denna taxa formellt omfattar endast ett begränsat antal rättshjälpsärenden har den kommit att få betydelse för prövningen av så gott som alla arvodesräkningar. Vid utformningen av taxan utgår nämligen domstolsverket från en timkostnadsnorm, som fr.o.m. den 1 januari 1988 är 490 kr. Denna timkostnadsnorm har i praxis kommit att tillämpas även utanför det taxesatta området.

Utskottet kan ansluta sig till vad som kommer till uttryck i motionen. Sålunda är det också enligt utskottets mening närmast självklart att biträdesersättningarna relativt nära skall ansluta till förändringarna i det allmänna kostnadsläget. Det skulle av flera skäl inte vara tillfredsställande om arvodesutvecklingen för biträden enligt RHL skulle vara nämnvärt annorlunda än för andra jämförbara yrkeskategorier. Den bristande följsamhet som kunnat förmärkas i förhållande till ersättningar för uppdrag utanför

rättshjälpsområdet kräver enligt utskottets mening uppmärksamhet.

Här kan nämnas att sedan den 1 juli 1987 på försök tillämpas ett avtal om prestationslönstillägg (bonuslön) vid de allmänna advokatbyråerna. Avsikten är att förbättra de allmänna byråernas lönsamhet genom att stimulera till goda arbetsinsatser och öka byråernas möjligheter att konkurrera lönemässigt om goda advokater.

I årets budgetproposition nämner departementschefen att regeringen givit riksrevisionsverket i uppdrag att utvärdera verksamheten vid de allmänna advokatbyråerna. Utvärderingen skall avse bl.a. rättshjälpstaxornas utformning, de allmänna advokatbyråernas betydelse för taxesättningen och de principer som i övrigt kan tillämpas för att bestämma taxorna. Även andra frågor såsom kostnadskontroll och insyn samt tillgång till juristtjänster i hela landet bör belysas och de ekonomiska konsekvenserna av skilda lösningar skall redovisas.

Med vad som nu redovisats anser utskottet att det för närvarande inte finns skäl för riksdagen att vidta några sådana åtgärder som föreslagits i motion Ju13 i nu aktuell del.

Offentlig försvarare

Reglerna om rätten till offentlig försvarare i 21 kap. RB ändrades efter förslag av rättshjälpskommittén genom en lagändring som trädde i kraft den 1 januari 1984 (prop. 1983/84:23, JuU 7, rskr. 50).

I motionerna Ju710 och Ju717 (yrkande 1) förordas utvidgade möjligheter till offentligt försvarare.

Utskottet behandlade frågan om ökade möjligheter till offentlig försvarare också vid förra riksmötet. Utskottet redogjorde då (JuU 1986/87:26 s. 3–7) för grunderna för de år 1984 införda reglerna och för en av domstolsverket gjord utvärdering om bl.a. rätten till offentlig försvarare (DV Rapport 1986:4). Vidare redogjorde utskottet för hur de nya reglerna hade tillämpats av högsta domstolen och för vissa statistiska uppgifter som utvisade i vilken omfattning offentlig försvarare hade förordnats under den första hälften av 1980-talet.

Efter ingående överväganden i frågan konstaterade utskottet sammanfattningsvis att det inte fanns anledning att vidta några lagstiftningsåtgärder vad gäller rätten till offentlig försvarare. Utskottet förklarade emellertid att det hade för avsikt att med hänsyn till de rättssäkerhetsintressen som frågan rör följa utvecklingen med stor uppmärksamhet.

Också departementschefen uttalade i förra årets budgetproposition (prop. 1986/87:100 bil. 4 s. 69–71) att han avsåg att följa utvecklingen på området med uppmärksamhet.

Enligt vad utskottet under beredningen av detta ärende erfarit följs utvecklingen med stor uppmärksamhet inte bara hos berörda myndigheter utan också inom advokatkåren. Advokatsamfundet har tagit fasta på departementschefens uttalande förra året, men också förklarat sig för sin del vara berett att så snart anledning förekommer vidta åtgärder för att till en början se till att statistiska uppgifter finns tillgängliga för att rätt kunna bedöma hur utvecklingen gestaltat sig. För närvarande har detta emellertid inte bedömts vara erforderligt.

Utskottet finner inte att det sedan förra året framkommit någon omständighet som ger anledning för utskottet att göra annan bedömning än då. Detta minskar dock inte angelägenheten av att utvecklingen på området följs; om det visar sig påkallat får frågan aktualiseras på nytt. Utskottet avstyrker bifall till motionerna Ju710 och Ju717 i här behandlade delar.

Övriga frågor

Utöver vad som har sagts i det föregående har utskottet inte något att anföra med anledning av propositionen eller motionerna.

Under utskottets behandling av lagstiftningsärendet har emellertid uppmärksamats att en redaktionell ändring bör vidtas i 34 § andra stycket i förslaget till lag om ändring i rättshjälpslagen. Där görs en hänvisning till "8 § 7". Hänvisningen skall rätteligen avse "8 § 8". Lagrummet bör ändras i enlighet härmed.

Utskottets hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *bodelning*

att riksdagen med avslag på motionerna 1987/88:Ju13 i denna del (yrkande 1, delvis) och 1987/88:Ju14 i denna del antar det i proposition 1987/88:73 framlagda förslaget till lag om ändring i rättshjälpslagen såvitt avser 8 § första stycket 7.

2. beträffande *fastighetsundantaget*

att riksdagen med avslag på motion 1987/88:Ju13 i denna del (yrkande 1, delvis) antar det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i rättshjälpslagen, såvitt avser 8 § första stycket 9.

3. beträffande *skadestånd*

att riksdagen med avslag på motion 1987/88:Ju13 i denna del (yrkande 1, delvis) antar det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i rättshjälpslagen såvitt avser 8 § första stycket 10.

4. beträffande *näringsidkare*

att riksdagen med avslag på motionerna 1987/88:Ju12 och 1987/88:Ju712 antar det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i rättshjälpslagen såvitt avser 8 § första stycket 3.

5. beträffande *asylärenden*

att riksdagen med avslag på motionerna 1987/88:Ju13 i denna del (yrkande 6) och 1987/88:Ju718 i denna del (yrkande 1) antar det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i rättshjälpslagen såvitt avser 41 § 6 och 7.

6. beträffande *inkomstgränsen*

att riksdagen med avslag på motion 1987/88:Ju11 i denna del (yrkande 1) antar det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i rättshjälpslagen såvitt avser 6 § och 12 § andra stycket.

7. beträffande *behörighet för biträde vid allmän rättshjälp och för offentligt biträde*

att riksdagen med avslag på motionerna 1987/88:Ju11 i denna del (yrkande 2), 1987/88:Ju13 i denna del (yrkande 7) och 1987/88:Ju14 i

denna del antar det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i rättshjälpslagen, såvitt avser 21 § första stycket och 44 § första stycket.

8. beträffande *avgifterna vid låga inkomster*

att riksdagen med anledning av motionerna 1987/88:Ju13 i denna del (yrkande 4) och 1987/88:Ju14 i denna del som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

9. beträffande *rättshjälpslagen i övrigt*

att riksdagen med bifall till propositionen i denna del antar det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i rättshjälpslagen, i den mån förslaget inte omfattas av vad utskottet hemställt ovan, dock med den ändringen att hänvisningen i 34 § andra stycket till "8 § 7" ändras till "8 § 8".

10. beträffande *rättegångsbalken*

att riksdagen med bifall till propositionen i denna del antar det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken.

11. beträffande *miljömål m.m.*

att riksdagen avslår motionerna 1987/88:Ju15 i denna del (yrkandena 2 och 3), 1987/88:Ju704 och 1987/88:Ju705.

12. beträffande *intagna på anstalt*

att riksdagen avslår motion 1987/88:Ju703.

13. beträffande *felbehandlad patient*

att riksdagen avslår motion 1987/88:Ju721.

14. beträffande *Europakonventionen*

att riksdagen avslår motion 1987/88:Ju720.

15. beträffande *allmän rättshjälp i utlänningsärenden*

att riksdagen avslår motionerna 1987/88:Ju13 i denna del (yrkande 3), 1987/88:Ju14 i denna del och 1987/88:Ju718 i denna del (yrkande 2).

16. beträffande *förskott på ersättning*

att riksdagen avslår motion 1987/88:Ju13 i denna del (yrkande 5).

17. beträffande *rätten till offentlig försvarare*

att riksdagen avslår motionerna 1987/88:Ju710 och 1987/88:Ju717 i denna del (yrkande 1).

18. beträffande *arvodesutvecklingen*

att riksdagen avslår motion 1987/88:Ju13 i denna del (yrkande 2).

Stockholm den 22 mars 1988

På justitieutskottets vägnar

Karin Ahrland

Närvarande: Karin Ahrland (fp), Lars-Erik Lövdén (s), Hans Pettersson i Helsingborg (s), Björn Körlof (m), Helge Klöver (s), Gunilla André (c), Ulla-Britt Åbark (s), Sven Munke (m), Birthe Sörestedt (s), Arne Svensson (m), Bengt-Ola Rytter (s), Göran Magnusson (s), Eva Johansson (s), Lars Sundin (fp) och Ingbritt Irhammar (c).

1. Näringsidkare (mom. 4)

Björn Körlof, Sven Munke och Arne Svensson (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 30 börjar med "Utskottet anser" och slutar med "inte erforderliga" bort ha följande lydelse:

Utskottet har i och för sig ingen erinran mot det i propositionen framlagda förslaget till ändring i 8 § första stycket 3 RHL. I anslutning härtill vill dock utskottet – i linje med vad som förordas i de här aktuella motionerna – uttala att möjligheterna till allmän rättshjälp för näringsidkare i vissa situationer bör förbättras. Vad utskottet särskilt tänker på är näringsidkare som i ekonomiskt hänseende är att jämföra med vanliga löntagare. En situation som det beträffande sådana näringsidkare kan finnas särskild anledning att uppmärksamma är den som inställer sig efter det att näringsidkarens rörelse har försatts i konkurs. I ett sådant läge är inte sällan näringsidkarens ekonomiska situation särskilt besvärlig. Enligt utskottets mening finns det skäl för en generösare inställning vid prövningen av ansökningar om allmän rättshjälp i fall som nu nämnts. Vad utskottet uttalat bör riksdagen med anledning av de två aktuella motionerna som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 4 bort ha följande lydelse:

4. beträffande *näringsidkare*
att riksdagen

a) antar det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i rättshjälpslagen såvitt avser 8 § första stycket 3,

b) med anledning av motionerna 1987/88:Ju12 och 1987/88:Ju712 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför.

2. Asylärenden (mom. 5)

Karin Ahrland och Lars Sundin (fp) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 36 börjar med "Beträffande rättshjälp" och slutar med "behandlade delar" bort ha följande lydelse:

Beträffande rättshjälp genom offentligt biträde i utlänningsärenden kan utskottet konstatera att den ändring som föreslås i propositionen visserligen får anses innebära en väsentlig förbättring i den asylsökandes möjligheter att genom ett offentligt biträde tillvarata sin rätt i de fall där utlänningsen har tagits i förvar. Förslaget är emellertid enligt utskottets mening inte tillräckligt för att garantera de asylsökandes rättssäkerhet. Den ordning som utskottet för sitt vidkommande anser vara den acceptabla är – i överensstämmelse med vad som förordas i motion Ju718 – att den asylsökande skall kunna få ett juridiskt biträde redan från början, dvs. i princip redan vid gränsen. Enligt utskottets mening bör regeringen snarast återkomma till riksdagen med ett nytt förslag i enlighet med vad utskottet här redovisat. I avvaktan på att ett sådant förslag genomförts har utskottet inte någon erinran mot den i propositionen föreslagna ordningen. Vad utskottet uttalat – som tillgodoser

också önskemålen i motion Ju13 – bör riksdagen som sin mening ge JuU 1987/88:21
regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 5 bort ha följande lydelse:

5. beträffande *asylärenden*

att riksdagen

a) antar det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i rättshjälpslagen såvitt avser 41 § 6 och 7,

b) med anledning av motionerna 1987/88:Ju13 i denna del (yrkande 6) och 1987/88:Ju718 i denna del (yrkande 1) som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

3. Inkomstgränsen (mom. 6)

Björn Körlof, Sven Munke och Arne Svensson (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 37 börjar med "Utskottet delar" och slutar med "del (yrkande 1)" bort ha följande lydelse:

Utskottet vill framhålla att rättshjälpskommittén i sitt betänkande (SOU 1984:66) Den allmänna rättshjälpen föreslog att inkomstgränsen skulle slopas. Enligt kommittén var det så att behovet av ekonomiskt bistånd inte plötsligt upphör vid en viss inkomst utan också har samband med omfattningen av den process som är aktuell. Vidare ansåg kommittén att en inkomstgräns inte kunde sägas bidra till att spara på statens resurser, eftersom det i ett system utan inkomstgräns endast undantagsvis – på grund av höga avgifter för de rättssökande – skulle bli fråga om några kostnader för staten. I stället framhöll kommittén att i de fall där det undantagsvis skulle uppstå ökade kostnader det skulle vara fråga om angelägenheter där det är berättigat att den enskilde ges ett ekonomiskt stöd.

Utskottet instämmer i dessa synpunkter och anser mot den bakgrunden att de skäl som i propositionen har åberopats för ett bibehållande av inkomstgränsen inte är tillräckliga. Det är utskottets mening att regeringen snarast bör förelägga riksdagen ett nytt förslag i enlighet med vad utskottet nu redovisat. Utskottet vill inte motsätta sig att den nu föreslagna ordningen får gälla övergångsvis i avvaktan på att ett nytt förslag – utan inkomstgräns – har genomförts. Dessa uttalanden av utskottet, som ligger i linje med vad som har förordats i motion Ju11, bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 6 bort ha följande lydelse:

6. beträffande *inkomstgränsen*

att riksdagen

a) antar det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i rättshjälpslagen såvitt avser 6 § och 12 § andra stycket,

b) med anledning av motion 1987/88:Ju11 i denna del (yrkande 1) som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

4. Berhörighet för biträde vid allmän rättshjälp och för offentligt biträde (mom. 7)

JuU 1987/88:21

Karin Ahrlund (fp), Björn Körlof (m), Gunilla André (c), Sven Munke (m), Arne Svensson (m), Lars Sundin (fp) och Ingbritt Irhammar (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 40 börjar med "Utskottet ansluter" och slutar med "aktuella motionsyrkandena" bort ha följande lydelse:

Utskottet finner sig för sitt vidkommande inte kunna ansluta sig till förslaget att begränsa möjligheterna för annan än advokat eller biträdande jurist vid advokatbyrå att förordnas till biträde. Enligt utskottets mening är det för den enskilde av väsentlig betydelse att ha möjlighet att själv kunna påverka valet av biträde. Detta gäller såväl biträden vid allmän rättshjälp som offentliga biträden. Det nu gällande kravet på *lämplighet* är enligt utskottets uppfattning tillräckligt för att garantera att till biträden förordnas endast personer som är väl kvalificerade att tillvarata de rättssökandes intressen på ett tillfredsställande sätt. Riksdagen bör således inte godta de i propositionen föreslagna ändringarna i 21 § första stycket och 44 § första stycket RHIL. Vad utskottet sålunda förordat överensstämmer – såvitt avser 21 § – med vad som har yrkats i motion Ju11. Beträffande 44 § ligger utskottets förslag i linje med den uppfattning som kommit till uttryck i motion Ju13.

dels att utskottets hemställan under moment 7 bort ha följande lydelse:

7. beträffande *berhörighet för biträde vid allmän rättshjälp och för offentligt biträde*

att riksdagen med anledning av motionerna 1987/88:Ju11 i denna del (yrkande 2), 1987/88:Ju13 i denna del (yrkande 7) och 1987/88:Ju14 i denna del avslår det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i rättshjälpslagen, såvitt avser 21 § första stycket och 44 § första stycket.

5. Miljömål m.m. (mom. 11)

Karin Ahrlund (fp), Björn Körlof (m), Gunilla André (c), Sven Munke (m), Arne Svensson (m), Lars Sundin (fp) och Ingbritt Irhammar (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 28 börjar med "Enligt utskottets" och slutar med "i motionsförslaget" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets mening utvisar de ovan redovisade remissynpunkterna och miljöorganisationsutredningens uttalande att fastighetsundantaget har medfört att möjligheterna till allmän rättshjälp i vissa fall blivit för begränsade. Detta kan uppenbarligen få till följd att en rättssökande inte har möjlighet att driva sin sak vidare därför att rättsskyddsförsäkringens maximibelopp har uppnåtts. Denna ordning är inte tillfredsställande, och enligt utskottets mening bör regeringen därför snarast föreslå en ändring som tillgodoser de behov som här har redovisats. I avvaktan på att en ändrad ordning har åstadkommit bör enligt utskottets mening regeringen överväga om i mögelhusmål – de rättssökande kan ges ett ökat ekonomiskt stöd i den

riktning som har föreslagits i motion Ju15. Vad utskottet sålunda har uttalat bör riksdagen med anledning av motionerna Ju15 (yrkandena 2 och 3), Ju704 och Ju705 som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 11 bort ha följande lydelse:

11. beträffande *miljömål m.m.*

att riksdagen med anledning av motionerna 1987/88:Ju15 i denna del (yrkandena 2 och 3), 1987/88:Ju704 och 1987/88:Ju705 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

6. Felbehandlad patient (mom. 13)

Karin Ahrlund (fp), Björn Körlof (m), Gunilla André (c), Sven Munke (m), Arne Svensson (m), Lars Sundin (fp) och Ingbritt Irhammar (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 32 med "De överväganden" och slutar med "motion Ju721" bort ha följande lydelse:

De överväganden som nu redovisats i fråga om möjligheterna till rättshjälp i patientskadefall är enligt utskottets mening i allt väsentligt giltiga också i dag. I ett par hänseenden anser utskottet emellertid att gällande ordning inte är helt tillfredsställande. I enlighet med vad som anförs i motion Ju721 bör för det första en generösare inställning åstadkommas såvitt avser rättshjälp i ärenden där rätten till ersättning enligt patientskadeförsäkringen har preskriberats. Vidare bör det inte som nu vara i det närmaste uteslutet att få rättshjälp i ett ärende som – utan framgång – har prövats inom försäkringssystemet. I ett sådant fall bör rättshjälp kunna beviljas om särskilda omständigheter föreligger. Enligt utskottets mening bör RHL ändras i enlighet med vad utskottet här har förordat. Detta bör riksdagen med anledning av motion Ju721 som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 13 bort ha följande lydelse:

13. beträffande *felbehandlad patient*

att riksdagen med anledning av motion 1987/88:Ju721 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

7. Europakonventionen (mom. 14)

Karin Ahrlund (fp), Björn Körlof (m), Gunilla André (c), Sven Munke (m), Arne Svensson (m), Lars Sundin (fp) och Ingbritt Irhammar (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 33 börjar med "Utskottet kan" och slutar med "motion Ju720" bort ha följande lydelse:

Utskottet kan för sin del konstatera att det i praxis har intagits en restriktiv hållning när det gäller att bevilja rättshjälp i nu ifrågavarande ärenden. I linje med vad som uttrycks i motion Ju720 föreligger det som utskottet ser det en principiell skillnad mellan de organ som behandlar klagomål enligt Europakonventionen och utländska myndigheter som handlägger ärenden med tillämpning av sin egen lagstiftning. Enligt utskottets mening bör klagomål enligt Europakonventionen ses som ett fullföljande av en procedur i Sverige. Noteras kan att Sverige också deltar i utseendet av dem som sätts att avgöra ärenden enligt konventionen. Enligt utskottets mening bör därför RHL

ändras så att en mer generös inställning till rättshjälp vid klagomål enligt Europakonventionen åstadkoms. Detta uttalande av utskottet bör riksdagen med anledning av motion Ju720 som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 14 bort ha följande lydelse:

14. beträffande *Europakonventionen*

att riksdagen med anledning av motion 1987/88:Ju720 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

8. Allmän rättshjälp i utlänningsärenden (mom. 15)

Karin Ahrlund och Lars Sundin (fp) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 36 med "Vad först" och slutar med "aktuella delar" bort ha följande lydelse:

Utskottet instämmer i de synpunkter som har lämnats av DO. Även enligt utskottets mening är det av väsentlig betydelse att möjligheterna till allmän rättshjälp förbättras i de fall som DO har redovisat, och RHL bör ändras i enlighet härmed. Vad utskottet uttalat bör riksdagen med anledning av motionerna Ju13, Ju14 och Ju718 som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 15 bort ha följande lydelse:

15. beträffande *allmän rättshjälp i utlänningsärenden*

att riksdagen med anledning av motionerna 1987/88:Ju13 i denna del (yrkande 3), 1987/88:Ju14 i denna del och 1987/88:Ju718 i denna del (yrkande 2) som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

Innehållsförteckning

JuU 1987/88:21

Sammanfattning	1
Propositionen m.m.	1
Motionerna	20
Motioner väckta med anledning av propositionen	20
Motioner väckta under den allmänna motionstiden 1988	20
Utskottet	21
Inledning	21
Allmänt om rättshjälpsystemet	21
Rättshjälpskommittén	22
Rättshjälpslagen	23
Rättshjälpens administration m.m.	23
Propositionens huvudsakliga innehåll	24
Utskottets överväganden	24
Allmänt	24
Den allmänna rättshjälpens tillämpningsområde	25
Skadeståndsärenden	25
Fastighetsundantaget	25
Allmän rättshjälp i miljömål m.m.	26
Rättshjälp vid bodelning	28
Allmän rättshjälp för näringsidkare	29
Frågor i övrigt om tillämpningsområdet	30
Rättshjälp i utlänningsärenden	33
Inkomstgränsen för allmän rättshjälp och avgifterna	36
Inkomstgränsen för allmän rättshjälp	36
Avgifterna	37
Biträdesfrågor	40
Behörighet för biträde vid allmän rättshjälp och för offentligt biträde	40
Biträdesersättningen	40
Offentlig försvarare	41
Övriga frågor	42
Utskottets hemställan	42
Reservationer	44
1. Näringsidkare (mom. 4) (m)	44
2. Asylärenden (mom. 5) (fp)	44
3. Inkomstgränsen (mom. 6) (m)	45
4. Behörighet för biträde vid allmän rättshjälp och för offentligt biträde (mom. 7) (m, fp, c)	46
5. Miljömål m.m. (mom. 11) (m, fp, c)	46
6. Felbehandlad patient (mom. 13) (m, fp, c)	47
7. Europakonventionen (mom. 14) (m, fp, c)	47
8. Allmän rättshjälp i utlänningsärenden (mom. 15) (fp)	48

